Tråder i en vev

Liv og lagnad til Tea Sjursdtr..
- fra Tveit til Sandal

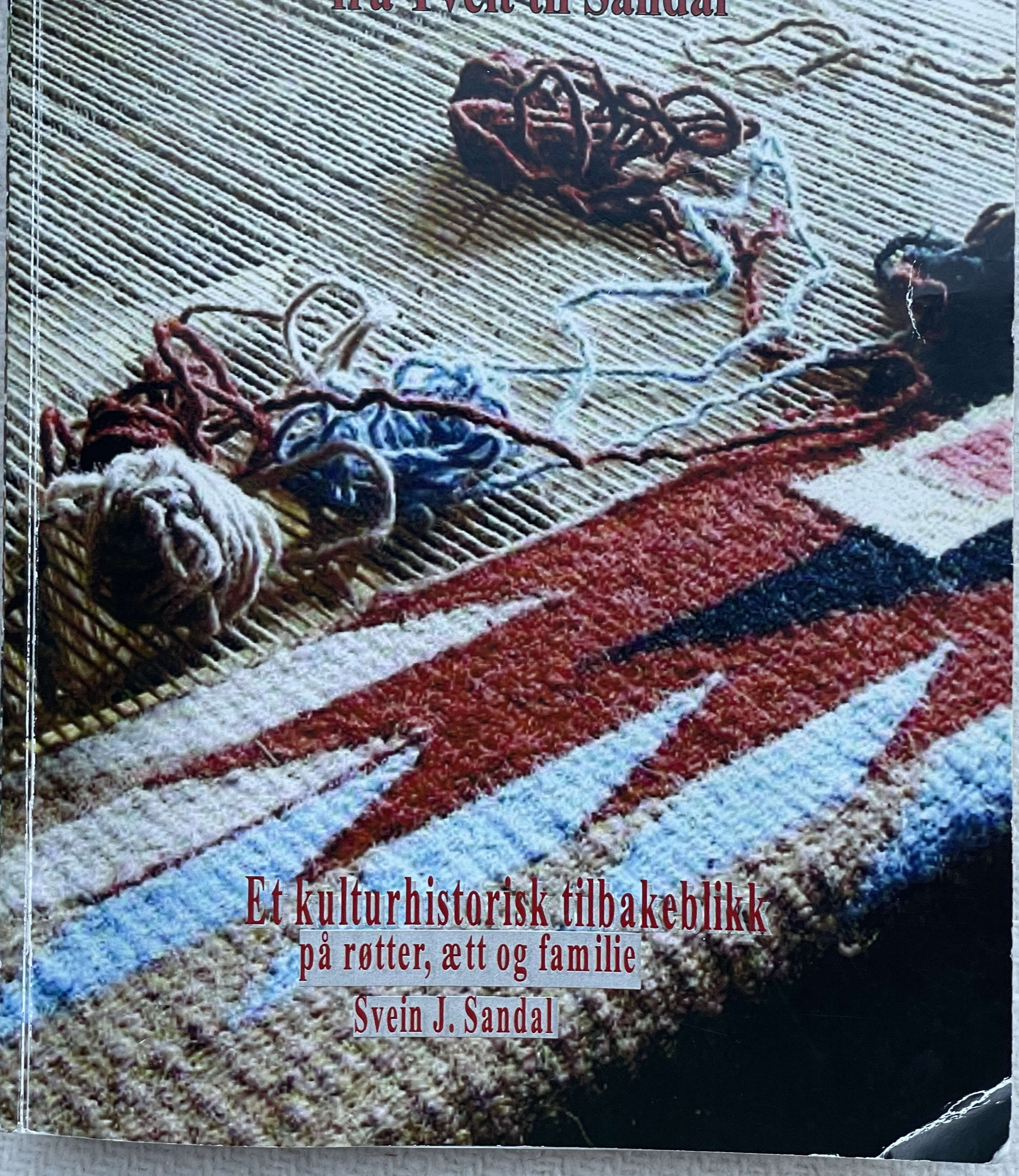

Et kulturhistorisk tilbakeblikk
på røtter, ætt og familie

Svein J. Sandal

1/9 - 2024

Svein Semddal har pr telefon gitt lovvr
til bruk av stoff og bilder fra boka han
Han prøver å skaffe CD - en med bilder
som han brukte da boka ble laget

Tor Wold

Tråder i en vev

Liv og Lagnad til Tea Sjursdtr.

- fra Tveit til Sandal

Et kulturhistorisk tilbakeblikk

på røtter, ætt og familie

v/ Svein J. Sandal

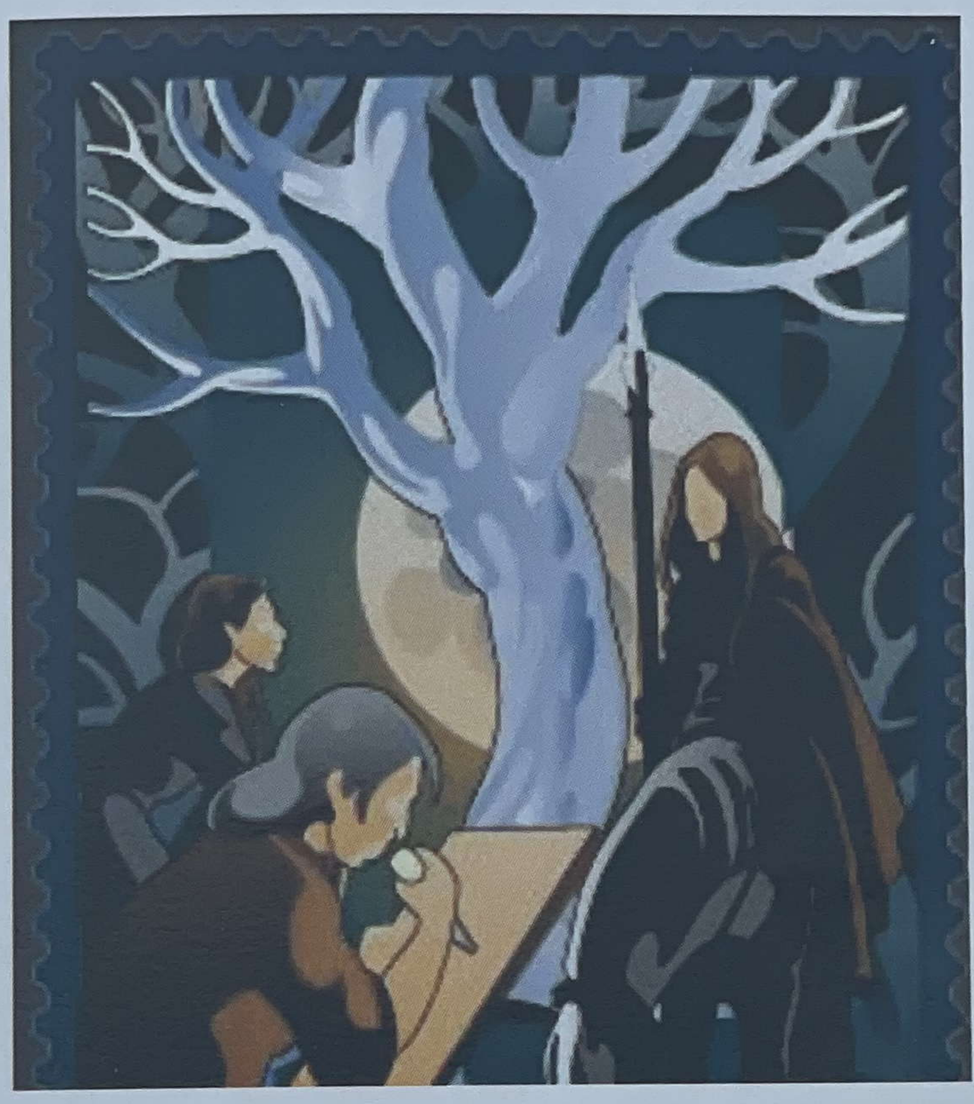

Færøysk frimerke. Motiv: ***Nornene og treet***

"Tråder i en vev" er et bilde eller metafor om livsløpet, sammensatt av mange mindre biter, lyse og mørke farger. Som Øverland utrykker det i sin hustavle: *"Døgnet. har mange timer. Året har mange dage".*

I norrøn mytologi satt nornene ved Urds brønn og vevet menneskenes livsvev. De vevet alt som skulle skje og ingen kunne gjøre forandringer i denne veven. Lagnaden var bestemt.

"Tråder i en vev" kan også forstås bokstavelig. På den tiden Tea hadde sitt liv og virke i Sævareid, var det vevstoler i mange hjem rundt omkring i bygden. Tea hadde sin egen vevstol på Sandal til veving av vadmel og sengetepper eller åkle. Gjennom årene kan det ha blitt mange tråder også i den veven.

Svein g. Sandal

Innholdsfortegnelse

Forord 7

Litt slektshistorie for gården Steine 8

- Johannes Bårdsson Steine Tveit (1715-1781), tippoldefar til Tea.

Oppbrudd (1) ***Fra Steine i Kvam til Tveit i Samnanger*** 10

- Johannes *sin ferd over Kvamskogen til Tysse i Samnanger* 15
- *Bjørnejegeren i Eikedalen* 20
- *Til Tysse og Tveit* 29

Øystese/Norheim 34

- Mons Torbjørnsson Øystese (1750-1834) og Marita Norheim (1752 - 1834), oldeforeldre til Tea

Oppbrudd (2) *Fra Norheim/Øystese i Kvam til Høysæter i Samnanger* 43

- Husmannsplassen "Haugen" og livet på Høysæter 47
- Husmannsplassen "Utgjerdet" på Høysæter 60
- Fra Høysæte til Tveit, Sjurd skifter etternavn 62

Ringen sluttet på Tveit Samnanger 62

- Oppsummering 1 63
- Oppsummering 2 64

Gårdshistorie for Tveit

- gnr. 29, bnr. 1 og 5 i Samnanger 65

Tea sin oppvekst på Tveit (Sjurane) 69
- Skolen i Samnanger 73
- Tveit, et lokalt kultursenter 83
- Lærerne på Tveit 88
- Tea blir konfirmert 92
- Tea gifter seg 94

Samferdselen i Samnanger i gamle dager 101

Osbanen 107

Tea kommer til Sandal 113
- Litt bygdehistorie for Sævareid 113
- Litt gårdshistorie for Sandal 116
- Fra fjell til fjord – Thomas N. Høyseter kommer til Sandal 123
- Sævareid i 1894 124
- Thomas N. på frierferd igjen 130
- Husmannsplassene "Tøena" og "Slåtto" på Høysæter 133
- Tea på Sandal 140
- Dagligliv på Sandal 145
- Husdyr 158
- Vevstolen til Tea 165
- Drengen til Tea – *"Den gode hyrde"* 169

Tanker om tvil og tro 179

Margrethe Pernille 186

Tea sine siste dager 189

Epilog 191
- Div. bilder av familie og etterslekt 192
- Restaurering av våningshuset på Sandal 221
- Anetre for Tea 227

Kilder og litteraturliste

Forord.

Det er sagt at interessen for slektshistorie våkner sent, ja som oftest altfor sent. Noen vil kanskje unnskylde seg med at det ikke er så mange spennende historier å fortelle eller at det ikke er så mange berømte personer i slekten deres. Trøsten får være at det gjelder vel for de fleste av oss. Dessuten er det skrevet nok bøker om disse kjente personene!

Det vi derimot mangler er historien om de "ordinære" familier og det hverdagslivet de førte. Alle har en historie å fortelle. Det er ikke mulig å leve et liv uten å sette noen spor.

I dette skriftet har jeg forsøkt å samle opplysninger om min mormor Tea fra slektsgården Sandal i Fusa; en person som i sin tid var midtpunkt i en stor familie og fikk mange etterkommere. I dag er det imidlertid knapt noen i slekten vår eller andre som kjenner noe til hennes liv og virke.

Tea døde i 1926 bare 52 år gammel. Dette var 10 år før jeg selv ble født. Min mor Anna la vekt på at Tea var et godt og mildt menneske, som alle var glad i.

Når hun ikke fortalte så mye mer kan det ha sammenheng med at det var et sårt minne, at det var så vanskelig å forstå at hun kunne falle fra såpass tidlig i livet.

Fremstillingen bygger derfor i liten grad på muntlige kilder, men mest på opplysninger fra kirkebøker, folketellinger og bygdebøker. Ved å studere dette materialet litt nærmere, får en i alle fall bedre kjennskap til det samfunnet Tea vokste opp i. Små brokker eller løsrevne utsagn sagt om henne, kan på en måte settes mer inn i en sammenheng.

En skimter dermed mer av hennes liv og lagnad, kanskje også av henne selv?

Liv og La
Sjursdtr.

Historien om
slektsgården T
til Sandal i Sa

Litt slektshi

I denne histo
av slektslinje
hundre år tilb
nytt for de fle
mindre intere
slektene kan
garder i Kva
tilslutt løper
Tveit i Samn
og vokste op

Steine.
Den ene slek
gården **Stein**
I bygdeboka
6 – Bårdsgå

På 1700 tall
personen de
nes Bårdsen
tippoldefar
til Cecilie T
komponiste

Johannes
søskenflokk
brødre.

Liv og Lagnad til Tea Sjursdtr. Tveit.

Historien om Tea som dro fra slektsgården Tveit i Samnanger til Sandal i Sævareid i Fusa.

Litt slektshistorie.

I denne historien følger vi først to av slektslinjene til Thea noen hundre år tilbake i tid. Det som er nytt for de fleste, men ikke desto mindre interessant, er at begge disse slektene kan følges tilbake til kjente garder i Kvam i Hardanger, og at de tilslutt løper sammen på gården Tveit i Samnanger der Tea ble født og vokste opp.

Steine.

Den ene slektslinjen stammer fra gården **Steine**, Steinsdalen i Kvam. I bygdeboka referert til som Steine 6 – Bårdsgården.

På 1700 tallet finner man den første personen der av ætten vår, ***Johannes Bårdsen Steine*** (1715-81), tippoldefar til Tea. Også tippoldefar til Cecilie Tvedt Sæverud, mor til komponisten Harald Sæverud.

Johannes vokste opp på Steine i en søskenflokk på 6, av disse 2 eldre brødre.

Johannes skal visstnok ha tilhørt en kjent slekt. Nils Lauvskard, forfatter av bygdeboka for Samnanger, hevder i alle fall at Johannes for 6 – 8 generasjoner tilbake stammer fra berømte folk som Johan Steward (bror av skottekongen) og Kristoffer Rusting (admiral og sjørøver). Så vidt jeg skjønner er dette litt usikkert og må nok dessverre tas med en klype salt.

Mye tyder imidlertid på at Johannes var av en ressurssterk familie. Om faren Bård heter det at han sto seg godt på garden og han hadde ymse tillitsverv i bygden. En omreisende student, Samuel Ager, omtaler i et brev barna til Bård som *"smukke og velsignet med nådens og naturens gaver"*. Om eldste sønnen Lars, som overtok gården, heter det i bygdeboken at han var mer opplyst enn folk flest, både lese- og skriveför. Det er grunn til å tro at dette også gjaldt Johannes og de andre søsknene.

På bildet husmannsplassen Eikehaugen under Bårdagården. Bildet gir et inntrykk av den gamle byggemåten. Plassen ble bygget av Olav Isaksson Steine (1731-1810) . søskenbarn til Johannes Bårdsson Steine.

På 1700 og 1800 tallet var klyngetun det vanligste på Vestlandet, dvs. husene til de ulike brukene plassert tett sammen, mer eller mindre uregelmessig i forhold til hverandre, slik at det er vanskelig å finne et regulært mønster. Knapt noen endringer i det gamle bondesamfunnet på Vestlandet har satt sterkere spor i kulturlandskapet enn oppløsning av de store fellestunenene som kom i gang med utskiftningslovene av 1821 og 1857.

På Steine lå fellestunet urørt frem til 1893. En vårdag ble gården imidlertid hjemsøkt av brann og husklyngen med 5 våningshus, 3 stabbur og vedskjul ble lagt i aske, noe som førte til utskifting, og oppdeling i nye bruk med egne hus og jorden oppdelt i flere teiger.

I 1741 ble Johannes utskrevet som soldat, men straks etter permittert pga. svak helse. Å bli utskrevet som soldat på den tiden var ingen spøk. I bygdeboken for Samnanger heter det for eks. at for soldatene var sult og sykdom en langt større fare for liv og helse enn direkte strid med fienden. I en familie i Kvam der tre sønner ble utskrevet til militærtjeneste, var det således bare en som kom hjem igjen. De to andre døde av sult og sykdom i tjenesten på Østlandet. For en oppvakt og bevisst ungdom som Johannes kan det ikke ha vært spesielt fristende å trekke i kongens klær under slik omstendigheter.

En yngre bror av Johannes, Anders Bårdson Steine (1718-1745) slapp derimot ikke unna og måtte tjenestegjøre som grenader i major Segelche sitt kompani. Anders døde forholdsvis tidlige, bare 27 år gammel. Årsaken er ukjent, men kan kanskje ha sammenheng med militær-tjenesten.

Ellers er det litt interessant for oss som har røtter i Sævareidfjorden, at denne Segelche er den samme oberst løytnant Christian Wilhelm Segelche, som i 1724 bosatte seg på gården **Engevik** i Sævareid-fjorden. Først på 1700-talet var Engevik gård dels krongods, dels eid av bønder..

Oppbrudd (1) – Fra Steine i Kvam til Tysse i Samnanger.

Johannes hadde to eldre brødre, Lars (1706-1770) og Knut (1712 - 1796). Lars var odelsgutt og han overtok slektsgården i 1745 etter at faren deres Bård døde.

For de to andre brødrene var det ikke så mange valg. Landbruk var i hovedsak næringsgrunnlaget for befolkningen, men her var mulighetene imidlertid svært begrenset. De kunne ha blitt hjemme og arbeidet som drenger for broren. Eventuelt ryddet seg en husmannsplass i utmarken på gården. De to hadde likevel større ambisjoner og bega seg ut i verden for å søke lykken. Knut drog forresten ikke så langt av sted. Han giftet seg i 1743 med en såkalt "jordamannsgjente", enken Guri Pedersdatter på gården Mo 5 (Bårdsgården) litt lenger nede i dalen, en vanlig strategi den gang. Johannes forlater Steine litt senere. I 1749 begir også han seg ut på en lengre vandring, til Tysse i Samnanger. Dette var et veiløst samfunn, så all ferdsel gikk til fots.

Gnr. 19. bnr. 1 – Steine. (Bårdabrufket).

Steine er en gård med gammel bosetning. Den første som er nemt i "Ætteboken for Kvam "Erik" er født mellom 1180 og 1200. Gjennom arkeologiske utgravninger er det gjort flere steinalderfunn.

Den gamle "Bårdsgarden"- Steine 6 er nevntførste gang i skattelistene fra 1670. Bård Johannesson Steine fikk skøyte på gården i 1714 og 1722, men han hadde iflg. bygdeboken sansynligvis fått overdratt noe på forhånd.

Navnet Bård er flittig brukt i denne slekten. Den siste eieren av gården, gnr. 19, bnr. 1 – "Bårdabruket", nevnt i bygdeboken for Kvam, er Bård I. Steine (1885-1965). Han tok bruket tilbake på odel i 1910. Bård gikk på Voss Folkehøgskule, var en stor idealist og var en energisk bonde og nybrottsmann.

Ulvejakt – noblest og edleste formen for jakt.

Om eldste bror til Johannes, Lars Bårdssson Steine (1706-1770) heter det i bygdeboken for Kvam at han var en mann som gjorde det godt på flere områder.

Bl.a. var han veidemann og møtte på tinget med med felder (skinn) av ulv som han hadde feldt)

Den eldste statistikken over felte rovdyr i Norge går tilbake til 1845 da en ny jaktlov ble vedtatt. Denne loven tok sikte på å utrydde rovdyrene helt.

I forarbeidene til loven heter det bl.a.

"Den formen for jakt som ikke bare er den nyttigste, men også ***"den nobleste og sikreste" er ulvejakt*** *"paa Sporsne". Den krever jegere med en "Overor-dentlig Udholdenhed, da Drivningen ofte kan vare 8 à 10 Dage.*

Denne Jagt er især skikket til at danne gode Krigere og øvede Skiløbere, og giver Udøverne et nøie Kiendskab til større Strækninger af Landet

Denne svære ulven ble skutt i Naustdal

Tokagjelet.

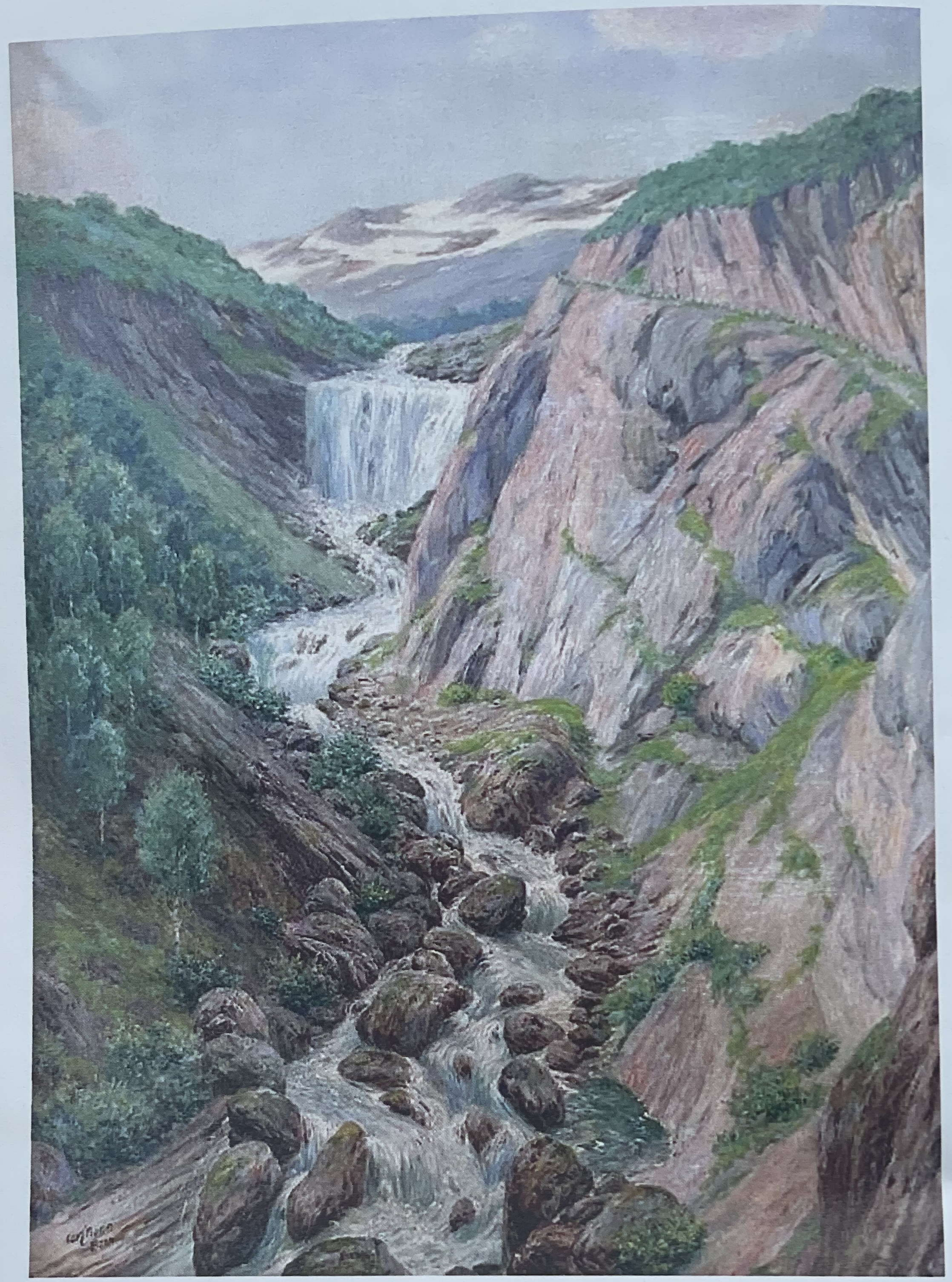

Maleri av Carl Nonn: Ved Langvatnfossen (Brudesløret) i Tokagjelet på 1800 tallet. Veien gjennom Tokagjelet ble påbegynt først på 1900-talet, og var ferdig til bruk ca 1907. Maleriet henger i dag i Sandven hotell, Norheimsund.

Gamleveien ned Tokagjeldet. Hesjer i Steinsdalen nede til høyre.. Foto: Normann

Stølsdrift i Nedre Steinskvanndalen på Kvamskogen. Budeier er Pernilla og Ingebjørg Steine. Stølsdrift her har lange tradisjoner her. På 1600 tallet var det så mye bjørn i Øvre Steinsdalen at stølen ikke kunne brukes på en stund. Foto: Alfred Vikøren

Oversiktskart over nordre del av Kvamskogen

Teigen gård ligger ved vei 7 (E68), nedenfor Skeiskvanndalen og like ovenfor Eikedalsvatnet. Kleiva gård ligger til høyre, litt lenger inne på Kvam skogen.

Johannes sin ferd over Kvamskogen til Tysse.

Om sommeren kunne det være flere som drev med stølsdrift og utslått på Kvamskogen. Bøndene i Steinsdalen, særlig Steine og Skeie, som rådet over store lavtliggende strekninger på Kvamskogen, eller "***Steinskogen***" som området het i gamle dager, hentet mye høy herfra. Straks hjemmeslåtten var ferdig, flyttet slåttefolkene opp med proviant og redskap og bodde i utløene til de var ferdige etter noen uker. Mange gårdbrukere høstet mer enn halvparten av fôret sitt på Kvamskogen. Det skal ha vært over 100 utløer og troskykkjer på Kvamskogen i sin tid.

Det hevdes at en fremdeles kan se sporene, dype trakk gjennom gjennom tørre hauger, fra den tiden det tok hele dagen å ta seg over Kvamskogen. I selve Tokagjelet kom det vei først 150 år senere, men bøndene i Steins-dalen hadde flere steder der de tok seg opp til Kvamskogen. På nordsiden av gjelet hadde en flere valgmuligheter, avhengig om en hadde med dyr eller ikke. Hesten og hestekaren tok reidslevegen eller ridestien. De andre fulgte gangstien som var brattere og kortere. Det var trolig her Johannes tok seg opp denne dagen.

Like før en kom opp på skogen, samlet stiene seg på toppen av Kløve-dalskleiva, alle måtte opp gjennom skaret og opp kleiva. Derfor var dette også et naturlig sted for en hvilepause.

Den gamle stien gikk så videre i retning av Byrkjesete , Krossleitet og Nedre Steinkvanndalen. Men Kvednagjelet var det ikke mulig å forsere og derfor gikk stien nå nedover igjen, helt ned til Kvednavollen der Ungdoms-heimen ligger i dag, omtrent til der riksvegen krysser Kvednaelven i dag.

Mens kjøreveien nå tar en sving rundt Kvinnhovden, tok den gamle stien beint frem opp Ryddarlia og ned igjen til Røyrlia på andre siden. Herfra fulgte den gamle stien stort sett dagens riksveg trase. I nærheten av avkjørselen til Wallemtunet, kom en til "**Varden**". Dette var både en varde i fysisk forstand, ca. 2 meter høy og murt opp i gråstein. Det var også et stedsnavn. I gammel tid faktisk det mest kjente stedet på Kvamskogen. Søkket like ovenfor het "Vardahola".

Da det ble bygget vei over Kvamskogen ble varden revet ned, den var i veien for utbyggingen. Da hadde den stått der i hundrevis av år. Folk fortsatte likevel å snakke om "ut med varden" til lenge etter krigen.

Historien om en brakestauren i ”Vardaholo”.

Helt frem til 1960-tallet sto det en brakestaur nedenfor veikanten i svingen før en kommer ned dit veien går bort til Wallemtunet. I mer enn 100 år hadde folk passet på at det sto en staur der.

Det var et minne om 4. februar 1849 da Johannes Eikedal (1800-1849), tippoldefaren vår, var på vei over Kvamskogen. Han hadde vært et ærend i Steinsdalen og var på vei hjem til Eikedalen. Det hadde vært en stri skitur. Diger bør, mye snø og tungt føre, gjorde at Johannes Eikedal var trøtt. Men det var bare noen hundre meter igjen bort til folket på Kleiva. Så han satte seg ned i den lune ”Vardaholo” for å samle krefter til det siste stykket. Snøen lavet ned. Han tok ikke av seg skreppen, bare lente seg bakover og kjente det var godt å hvile.

Johannes Eikedal ble ikke funnet før til våren. Han satt i ”Vardaholo” med skreppen på ryggen. Han ble bare 49 år. Det ble det ble satt opp en brakestaur der han ble funnet. I over 100 år passet folk på at det alltid sto en staur der. En kan kanskje kalle det skjebnens ironi, men enken etter Johannes, Magdela Knutsdtr. Eikedal f. 1799, bosatte seg ni år etter på husmanns-plassen ”Kleiva i sitt nye ekteskap”, bare noen hundre meter fra ”Vardaholo”. Skal tro om ikke det var hun som først satte opp en brakestaur her.

Kleiva gård.

Etter ”Varden” fortsatte den gamle Stien over Movassleitet og en kommer frem til det som i dag er Kleiva gård. Opprinnelig var dette en gammel slåttemark, som tilhørte gården Haugane under Framitun i Steinsdalen. Det var Mikjel Steine som slo seg ned her ca. 1830. Han ble dermed den første som bosatte seg på selve Kvamskogen. Det blir fortalt at Mikjel Steine var en uredd og handlekraftig mann. I 1814 var han med som skarpskytter ved svenskegrensen.

Han bodde på Pundsteigen i Steinsdalen, på en teig som broren hans eide. Uten å spørre broren om lov rev han huset der og satte det opp igjen her oppe på Kleiva. Familien greide seg relativ godt her oppe på fjellet en god stund, men etter flere ulykker ble livet likevel for vanskelig og Mikjel flyttet med hele huslyden til Manger i 1858.

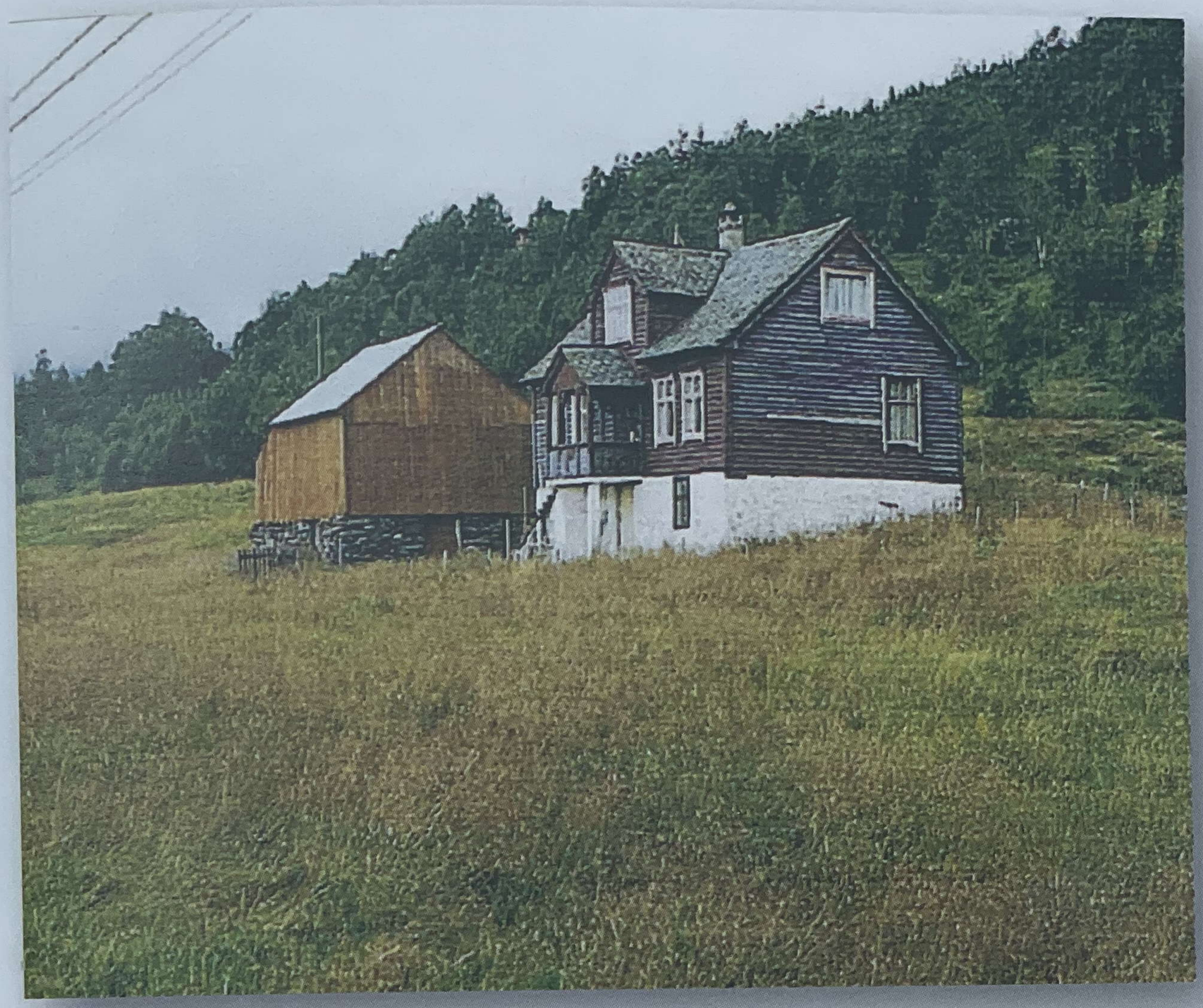

Den tidligere husmannsplassen **Kleiva,** det første gårdsbruket på Kvamskogen.
Foto: Helge Sunde.

Etter at Mikjel Steine hadde flyttet til Manger med familien sin til Manger i 1858, overtok Lars Knutsson f. 1815, fra husmannsplassen Slåtto under gården Gjerde nede ved sjøen i Samnanger, som husmann oppe på Kleiva. Han giftet seg i 1851 med Magdele Knutsdtr. Eikedal, enken etter Johannes Knutsson Eikedal, som omkom to år tidligere ved "Vardaholo" bare noen hundre meter lenger nede i nærheten av der Wallemtunet ligger i dag. Magdele var 16 år eldre enn Lars og hun hadde 8 barn fra før i alderen 10 til 25 år, blant annet Magdela Johannesdtr., oldemoren vår på Sandal, som da var 15 år gammel.

Da Lars og Magdela Knutsdtr. overtok "Kleiva" i 1858 var det yngste barnet til Magdela 17 år, så noen av barna til Johannes og Magdela kan ha blitt med hit fra Eikedalen. For Lars Knutsson fra Slåtto må Kleiva på Kvamskogen imidlertid ha vært det rette stedet, for han var en dyktig jeger og fangstmann. Han er ellers kjent for for den "**sabba"** vintertrøyen sin som var foret med lemenskinn

Teigen gård, gnr. 18, bnr. 1 i Kvam.

Etter å ha passert husmannsplassen "**Kleiva",** fortsatte den gamle stien ned Hestekleiva som fører ned til Eikedalsvatn og **Teigen gård** ca. 1 km. lenger fremme, like før kommunegrensen til Samnanger og begynnelsen på Eikedalen.

Teigen gård var opprinnelig en støl som gården **Tjosås** i Øystese hadde brukt i lang tid. Eierforholdene var uklare, men Kristoffer Valland fra Samnanger, fikk i alle fall bygslet eiendommen i 1798 av baronen i Rosendal nærmst ved et kupp, og var den første som bosatte seg fast her.

Som på nabogården Kleiva, var det også her en kamp for levemåten og det kom nye eiere etter hvert som de gamle av forskjellige grunner flyttet.

I 1889 bygslet Jan Nilsson Høysæter (1860-1930) fra Høysæter gården og han ser ut til å ha lykkes bedre. For i år 1900 fostret han 8 kyr og 10 sauer. Det ble også sådd 3 hl. poteter. Han var bl.a. særdeles flink å stelle med dyr iflg. bygdeboken.

Jan og ektefellen hans Sofie var i forholdsvis nær slekt med Tea og hennes ektefelle Nils T. på Sandal. Jan Nilsson Høysæter var tremenning til Tea på farsiden. Ektefellen til Jan Nilsson Høysæter, Sofie Knutsdtr. Eikedal (1867-1894) var kusine til Nils på morssiden. Jan ble enkemann og giftet seg på nytt med søsteren til den første konen, Marta. Til sammen 11 barn i de to ekteskapene.

Eikedalen.

For å komme videre ned i Eikedalen, måtte en først over elven "Byksåna", som i dag heter Teigaelva og nå danner grensen mellom Kvam og Hardanger. Det gamle navnet skal ha sammenheng med at en måtte bykse fra stein til stein ute i elven for å komme over.

Eikedalen er dalføret som strekker seg fra Eikedalsvatnet og frem til Fossen Bratte og er på en måte en fortsettelse av Skeiskvanndalen (gården Skeie sin kvanndal, kvann var en god grønnsak og medisinplante).

Bjørnejegeren.

Den dagen Johannes drog gjennom Eikedalen var den fremdeles ubebodd, men 23 år senere, dvs. i 1772, er det at slektningen vår, **Peder Eikedalen Høysæter** (1732-1823) bosetter seg og rydder seg den første gården her oppe på fjellet. Peder var i tillegg til bonde og nyryddingsmann, den mest kjente bjørnejegeren i distriktet. Disse bjørnejegerne ble etter hvert myteomspunnet og omtalt i bygdebøker og sagn. Sant eller usant, men i den gamle bygdeboka for Samnanger heter det i alle fall at Peder skal ha skutt i alt 16 bjørner. I bygdeboken for Kvam er antallet kommet opp i 23.

Sikkert er det imidlertid at Peder flere ganger var på tinget i Holsund i Fusa for å kreve skuddpremie. Ved forordning 8.mai 1733 ble det innført skuddpremie på to riksdaler (en stor sum i de tider) for voksne bjørner og en riksdaler for bjørnunge. Noen av historiene om Peder står å lese i kapittelet om jakt og fiske i bygdeboken for Kvam.

Utover på 1800 tallet skulle Eikedalen utvikle seg til et helt lite samfunn. Men det kunne være barske forhold her oppe. I 1849 frøs som tidligere fortalt, barnebarnet til Peder, Johannes Knutsson Eikedal (1800-1849) i hel på Kvamskogen på vei hjem fra Steinsdalen i Vardahola nedenfor Wallemtunet.

Bjørnejeger og nybrottsmann Peder Eikedal Høysæter er tippoldefar til Nils T., bestefaren vår på Sandal.

Fra Renen, Eikedalen, sist på 1800 tallet. Bygningene skal være fra tidlig på 1800 tallet, da Indredalen ble bosatt. De to sønnene til Peder, fikk skøyte på hver sin halvpart av gården hans i 1806, henholdsvis Ytredalen og Indredalen.

Husene her er såkalte grindbygg. Opprinnelsen for byggemåten har røtter langt tilbake, kanskje helt tilbake til bronsealderen. Byggemåten er mye brukt i vikingtiden og mellomalder.

I Vest-Norge, er det langt opp i dette hundreåret reist grindbygde hus. Den gamle løen på Sandal var bygget i grindverk. Konstruksjonsmåten er materialbesparende og egnet til å konstruere store åpne rom. Grindverksteknikken har de siste årene fått fornyet oppmerksomhet.

Grindbygg - en gammel byggekonstruksjon.

Interiør av løe i grindbyggkonstruksjon med yttervegg av brake.

Eksempel på grindbygd uthus, såkalt troskykkje, til lagring av hesjetro og staur .

Hesteskyss i Eikedalen 1905. Det er tippoldebarnet til Peder, Sofie Samuline Eikedal (1879-1944) på **bnr. 3** som sitter i veikanten med barna sine, Peder, Johannes, Nelly og Signe. Mannen hennes, Samuel Jarland (1871-1960) ved tømmene. Bildet ble tatt i forbindelse med at Samuel skysset en fotograf over Skogen

Veien videre til Tysse.

Den gamle ferdselsstien til Tysse, som Johannes Steine fulgte denne dagen, fortsatte så nedover Eikdedalen, men krysset elven før en kom ned til Fossen Bratte. Det var omtrent her, på den andre siden av elven, mot fjellveggen, bestefar på Sandal, Nils T., hadde det gamle selet, som han brukte om sommeren da han drev med geit og osteproduksjon. (Herfra gikk de til fots når de skulle tilbake til Sandal).

Etter å ha krysset elven, fortsatte den gamle stien på sørsiden av elven og utfor den bratte dalsiden ved fossen, dvs. på motsatt side av der riksvegen går i dag.

Men det var ikke alltid det var råd å ta seg ned denne bratte og farlige veien. Da gikk en gjerne lenger sør, til Raunebotten og ned Idlalia, slik at kom bort igjen på på gangstien nedenfor Storli.

Den gamle stien fortsatte videre nedover gjennom trange gjel og langs bratte fjellsider. En kan i dag se rester av den gamle ferdselsvegen på motsatt side av elven når en kjører på riksvegen i dag.

I forgrunnen løen til Samuel Eikedal (1871 – 1944) på **bnr. 7** – Eikedal. Samuel var født i nabogrenden Jarland, men giftet seg til gård og grunn gjennom ekteskapet med Sofie Samuline Johannesdtr. Eikedal, datter av grunneier Johannes Knutsson Eikedal på bnr. 3, søskenbarnet til vår bestefar Nils T. Samuel brukte etter hvert også bnr. 3.

Bygningene i bakgrunnen er det gamle gårdsanlegget på Renen, fra begynnelsen av 1800 tallet da Indredalen ble bosatt. De to sønnene til Peder, fikk skøyte på hver sin halvpart av gården hans i 1806, henholdsvis Ytredalen og Indredalen. Foto: J. Deby.

G.nr. 39, bnr. 5 **Frøland**, Samnanger. Knut Nilsson Frøland (1879-1950) var en dyktig gårdbruker og mye benyttet i bygdestyret. Broren Johannes var distriktslege i Fusa.

Iflg. folketellingen fra 1900 er bnr. 5 Eikedalen bosted og eiendom til Gunnar Olavsson Eikedal, født i Kvam 1828 og ektefellen Marie Kristoffersdtr. født 1832 Kvam. Han er nå 72 år. Bygdeboken for Samnanger var Gunnar selveier her i alle fall i 1890 og 1900. I folketellingen fra 1910 er han ikke med og er sannsynligvis død i mellomtiden.

Gunnar er født i gamle Vikøy herad, nåværende Kvam kommune og i folketellingen fra 1865 finner vi han som eier og bonde på Heleberhougen (Nedsthuus) nr. 91 i Kvam.

I 1910 er det en annen familie som holder til her, dvs. Peder A. Eikedal (1880-1966) fra husmannsplassen Fossen (Moltemyri) på Frøland, som var gift med Anna Marie Storlid (1881-1954). Det er denne familien som fortsetter å eie og bo på bruket.

Tidlig vinter i Eikedalen.

Tidlig vinter i Eikedalen 1932. Johannes Eikedal (1899-1981) til høyre, sammen med en bymann, tester her skiføret før håslåtten er ferdig.

Eikedalen og Kvamskogen har vært snørike steder fra gammelt av. I målingen fra Værvarslingen ble det i mars 1962 målt en gjennomsnitts snødybde på over 2,5 meter.

Johannes Eikedal på bildet her vokste opp på bnr. 7 i Eikedalen og drev landhandelen i Eikedalen i mange år. Han var også en dyktig jeger og skiløper.

Vi har felles tippoldefar, dvs. Johannes Knutsson Eikedal (1800 – 1849) som omkom i Vardaholo ved Wallemtunet i 1849 på vei hjem fra Steinsdalen. Vår generasjon er firmenninger til Johannes på bildet.

Eikdedalen 2010. Eikedalsvatn til høyre. Eikedalen strekker seg fra Eikedalsvatnet og frem til Fossen Bratte og er på en måte en fortsettelse av Skeiskvanndalen, dalføret som kommer ned i bakgrunnen til høyre.

Teigen gård skimtes så vidt like ovenfor Eikedalsvatnet til høyre.

Foto: Inge Aasgaard.

Fossen Bratte.

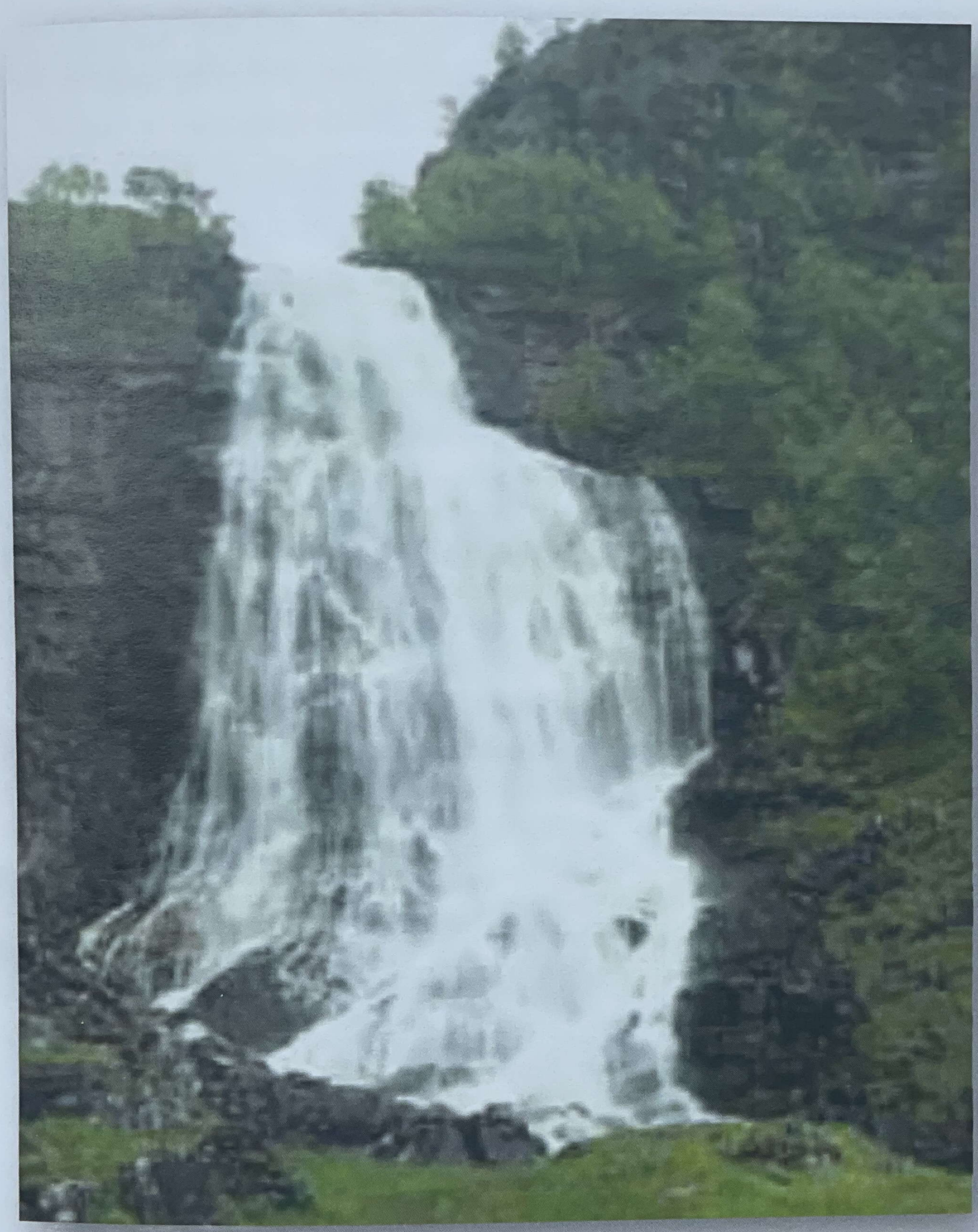

Den gamle stien som Johannes Steine fulgte gikk ned den bratte dalsiden på høyre siden av fossen og krysset så elven nede i dalbunnen der gården Storli ligger i dag.

På motsatt side, øverst på venstre side av fossen, gikk den gamle bilveien, som nå er lagt i tunnel.

Til Tysse og Tveit.

Det virker som om Johannes hadde visse planer med denne ekspedisjonen. Allerede samme året, 1749, inngår han ekteskap med Marita Knutsdatter Tysse. Hun var da 18 år og han 34 år gammel.

Når det gjelder valg av ektefelle, Marita Knutsdatter Tysse (1731 – 1803), var det kanskje ikke tilfeldig. Hun ble regnet som et godt parti og var barnebarn til legendariske **Peder Tysse**, som bl.a. eide 10 – 12 gårdsbruk.

Også svigerfaren til Johannes, Knut Pedersson Tysse (1711-1789) sønn til Peder Tysse, var en stor personlighet og han eide flere gårder i Samnanger. Den nye svigersønnen ble tatt godt i mot og fikk seg både hus og hjem her.

Johannes forlater altså den vide bygden i Steinsdalen i Kvam til fordel for den mer inneklemte grenda Tveit ovenfor Tysse i Samnanger, der han tar etternavnet Tveit etter gården han erverver gjennom giftermålet med Marita.

Johannes Bårdsson Tveit er tippoldefar til Tea og til nabojenten Cecelie på Tveit, Tea sin firmenning. Cecelie, som senere ble mor til komponisten Harald Sæverud.

To av sønnene til Johannes, dvs. Bård Johannesen Tveit (1754-1830) og Olav Johannesson Tveit (1765-1843) er altså oldrefedre til hver sin "slektsgren" representert ved hhv. Cecelie og vår Tea

Det er ellers verdt å merke seg at søster til Johannes, Marita Steine (1703-1786) er oldemor til en annen stor norsk tonekunstner, hardingen Geirr Tveitt fra gården Tveit ved Norheimsund.

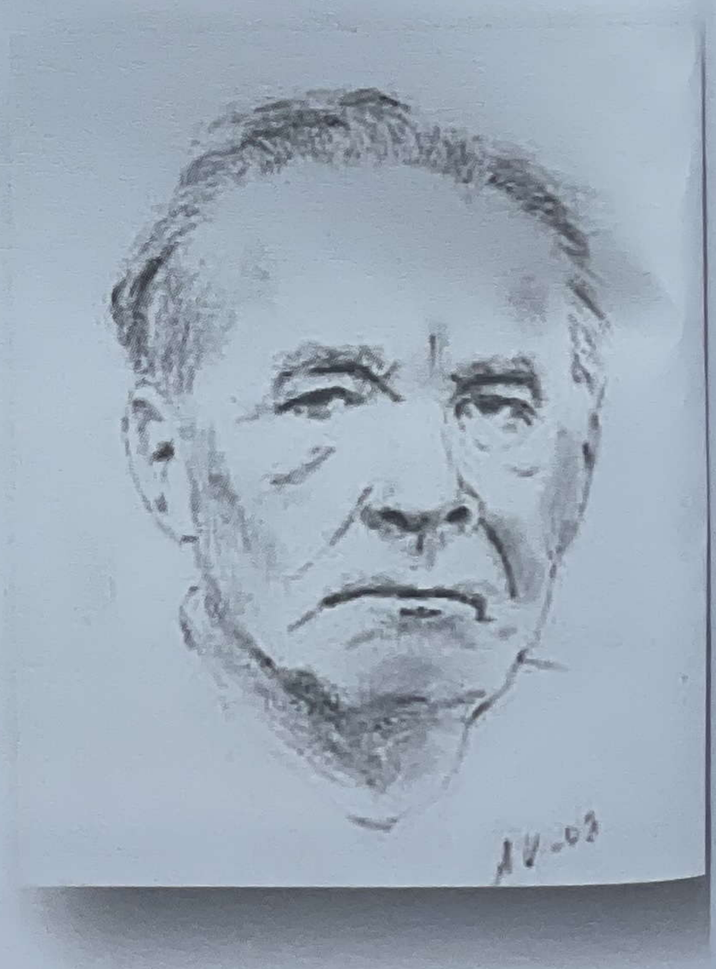

Geirr Tveit (1908 – 1981)

Soldaten Nils Stålby og en krevende svigerfar.

Ektefellen til Johannes fra Steine, Marita Knutsdatter Tysse, var av god ætt. Farfaren hennes er som nevnt **Peder Tysse** (1668-1741), som skal ha vært av presteætt både på fars- og morssiden, men skal ikke ha vært så lett å handskes med. Peder var også godt utrustet intellektuelt, men når han ikke fulgte i deres fotspor på den smale vei, kan det ha sammenheng med at han hatt 3 barn utenfor ekteskapet, noe som antagelig ikke lot seg forene med en teologisk løpebane.

Det fortelles at bestefar Peder Tysse, også kjent om stor veidemann og bjørnejeger, likegodt fant frem børsen for å skremme vekk den senere svigersønnen, Nils Stålby (1697-1733) da han kom for å fri til datteren hans, Anna. Den uredde soldaten Stålby lot seg imidlertid ikke skremme og på etterjulsvinteren 1720 ble det holdt et storartet bryllup på Tveit. Til tross for at Peder Tysse var både rik og en stor gårdeier, måtte det unge paret ta til takke med en leiekontrakt på **Tveit** og Nils Stålby måtte selv sette i stand de mange husene på gården.

Etter hvert kan det virke som om Nils har vunnet svigerfarens tillit og respekt for i 1732 får han skjøte både på nabogårdene Tveiterås og den ene Langelandsgåren. Lykken varte imidlertid ikke lenge. Året etter, på vårparten i 1733, ble Nils rammet av en influensaliknende sykdom, som spredde seg fra Russland til Norge. Bare i Os prestegjeld døde over 100 mennesker dette året, blant dem Nils Stålby. Han ble bare 36 år gammel og etterlot seg 8 barn og fikk en stor etterslekt i Midthordlandsbygdene. Nils Stålby sin ektefelle, Anna, er søster av 2 x tippoldeforeldrene til Tea.

Historien om karolinen i Samnanger, Nils Stålby, soldat hos Karl den 12, som ble tatt til fange i april 1716 av nordmennene i "*Den store nordiske krigen*" og senere hentet til Samnanger som hjelp på gårdene der, kan man lese om i flere lokalhistoriske skrifter, bl.a. bygdeboken for Samnanger.

Felebyggeren på Tveit.

Eldste sønn av Johannes Bårdsson Steine, dvs. Bård Johannesson Tveit (1754-1830) får mange kjente etterkommere. Sønnen hans, Johannes Bårdsson Tveit (1786-1847) ble regnet som den fremste felebyggerne i første halvdel av 1900 tallet.

Han var kjent for å lage særlig klangsterke hardingfeler. Han var meget nøye med valg av trevirke og hadde forskjellige knep for å trylle frem maksimal lyd av emnene. Han var en munter person og hadde som mange i denne grenen av familien et lyst hode, noe folkemusikk-forskeren Arne Bjørndal tilskrev at han på morsiden (Synneva Ingjaldsdatter Kvernes) stammet fra den adelige Losnaætten, hvor et av medlemmene var Erik Loss, rektor ved Latinskolen i Bergen.

På bildet en Tveitafele bygget av Johannes Bårdssson Tveit i 1821. Instrumentet tilhører i dag fiolinisten Trond Sæverud, barnebarnet til komponisten Harald Sæverud.

Ordføreren.

Det var sønn til felemakeren Johannes, odelsgutten Bård Johannesson Tveit (1830-1917) som solgte hovedbruket av slektsgården Tveit til Tea sin far, Sjurd Monsson, i 1881. Bård viste ikke den helt store interessen for gårdsdrift, men valgte å utnytte sine intellektuelle evner og sto sentralt i sin hjembygd. I yngre år virket han som lærer. Takket være gode talegaver og den allmenne respekt han nøt, ble han to ganger valgt som ordfører i Os.

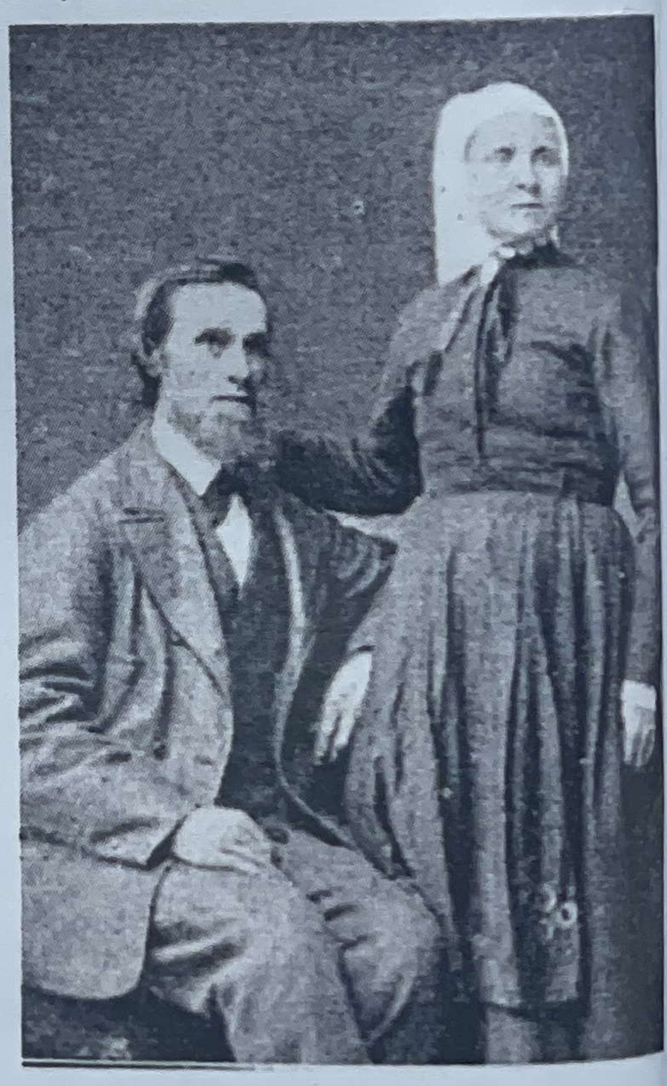

Bård Johannesson Tveit og kona Marta Nilsdtr. Tysselan

I tillegg andre offisielle verv som medlem av det lokale bankstyret. Også han var involvert i felebygging i yngre år, men da han kom med blant de "vakte", ble dette en heller tvilsom geskjeft og han gikk over til å lage trommer som kunne brukes til både bryllup og begravelse.

Bård sine boklige sysler smittet over på hans barn, som fikk utdannelse som muliggjorde karriere andre steder enn i lokalmiljøet. Nils studerte teologi og endte opp som sogneprest i Trefoldighetskirken i Oslo. Vilhelm gikk inn i journalistikken og via Aftenposten og Norsk Arbeidsgiverforening kom han til NRK, der han ble sjef for nyhets- og aktualitetsavdelingen.

Datteren Cecelie Synneva Bårdsdtr. Tvedt (1869-1956) får ikke noen utdannelse og gifter seg tidlig, bare 20 år gammel og får mange barn. Begge deler nokså vanlig for døtrene på den tiden. Hun ble mor til bl.a. kompo-nisten Harald Sæverud (bildet under) og Bård Sæverud, mil.org.sjefen i Bergen under krigen. Tea og Cecelie hadde felles tippoldefar, Johannes Bårdsen Steine Tveit (1715-1781) og var altså firmenninger.

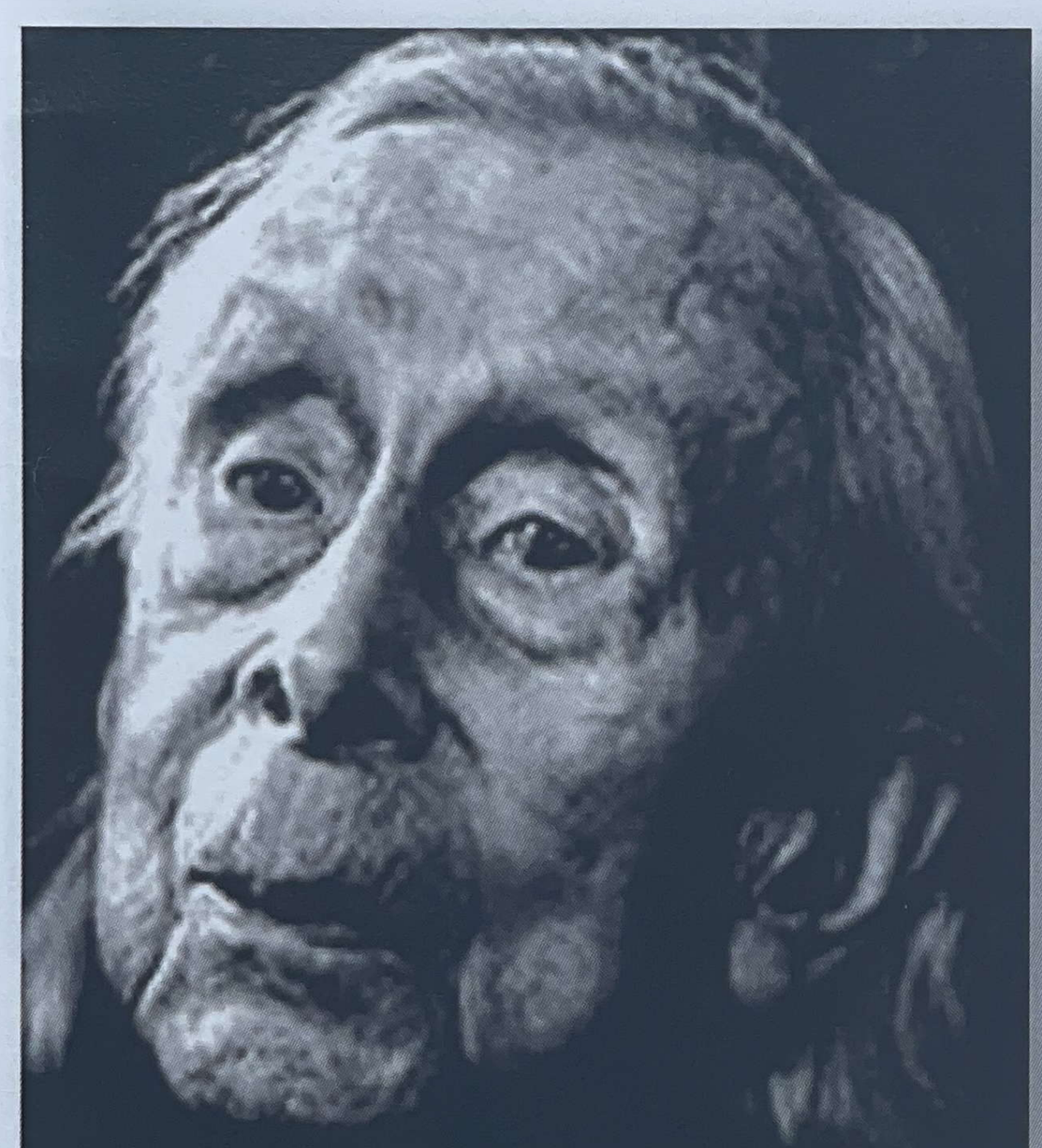

Komponisten Harald Sæverud (1897-1992).

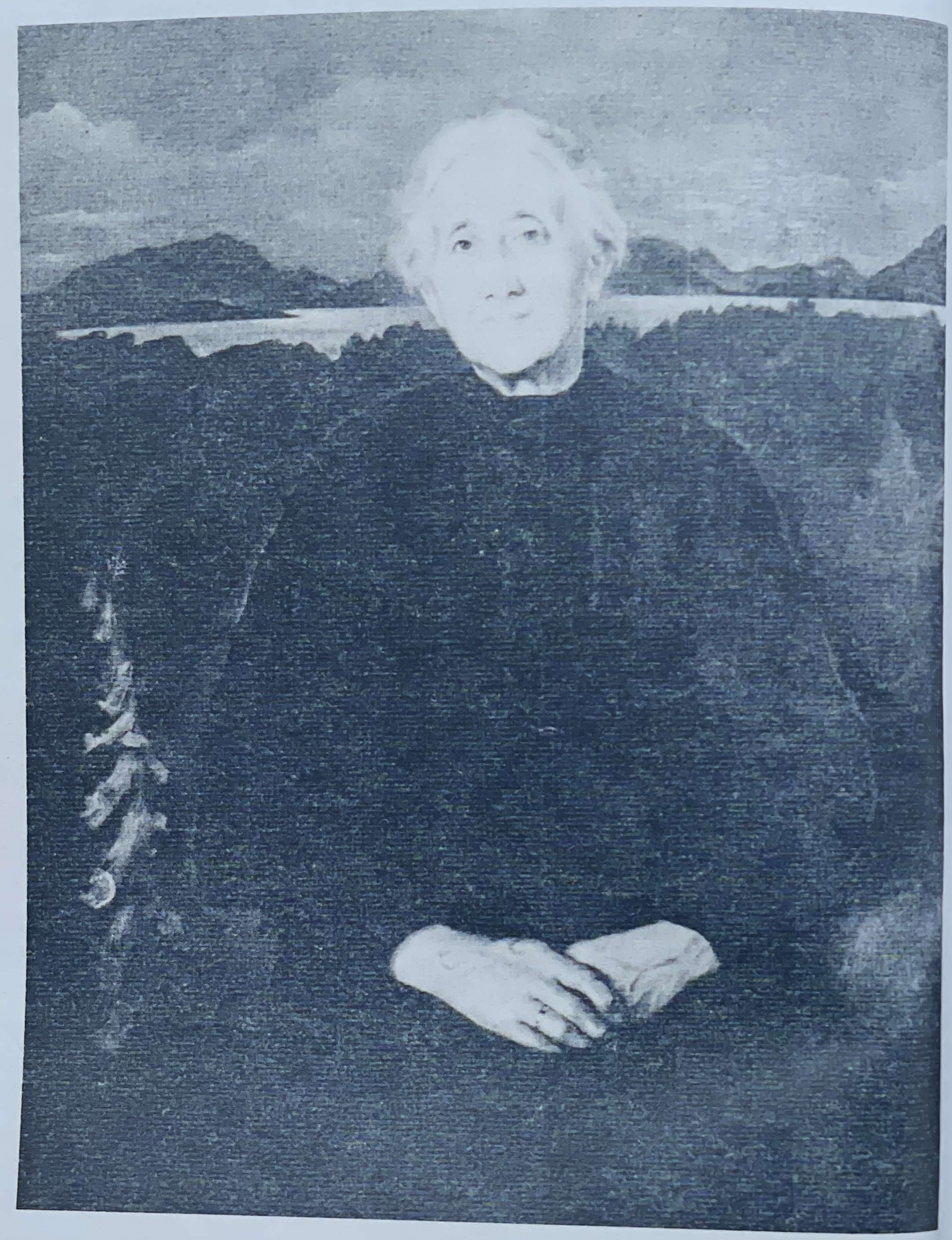

Cecelie Synneva Bårdsdtr. Tvedt (1869-1956), mor til komponisten Harald Sæverud var Tea sin firmenning og nærmeste nabo på Tveit i barndommen. Bildet er malt av jugoslaven Bozidar Jakac og henger i dag på Siljustøl, komponistens hjem, i dag er museum og arrangør av konserter med hans musikk.

Øystese

Den andre
Toretunet.
1834) som
med Marit
Norheimsu
verden, næ

Far til Mor
giftet enke
fikk bygsel
gjeldene, k
telles at far
velholden,
det var det

Av og til ko
slikt raseria
brudd med
jord. Når ki
og presten E

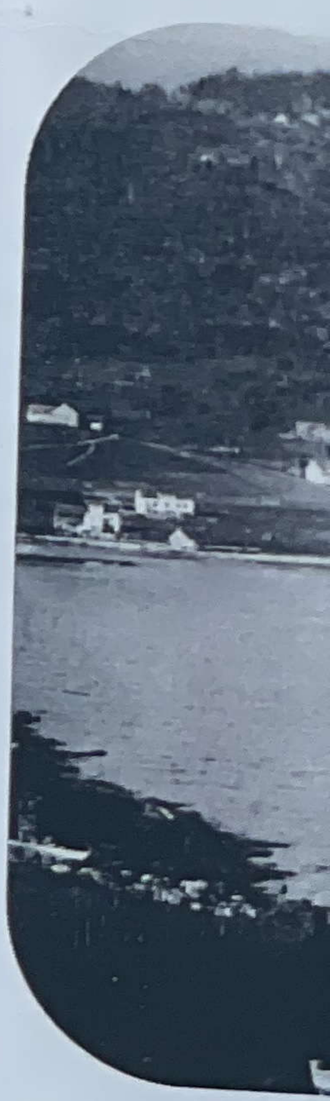

Oppbrudd (2)

Fra Norheim/Øystese i Kvam til fjellgården Høysæter i Samnanger.

Mons og Marita bodde som nevnt ikke lenge på Norheim. I 1789 kjøpte Mo
en gård i fjellbygden **Høysæter i Samnanger**. Selger var den beryktede "R
Hardingen", Nils Pedersson, Ulvik, som det er skrevet en hel del om i
bygdeboken for Samnanger i forbindelse med en spesiell sak der han ikke fi
noe særlig positiv omtale.

Mons var imidlertid **driftekar** og **fehandler** og trolig vant med å takle vanskelige forretningsforbindelser. Han kom i alle fall heldig fra det med det gårdskjøpet. Her var det store fjellområder med godt fjellbeite og forholdsvis gunstig lokalisering i forhold til kjøttmarkedet i Bergen. En av de gamle drifteveiene fra Voss og Hardanger til Bergen kom over fjellet og ned Høysæterbrekka, noe som kan forklare hvorfor Mons kom i kontakt med akkurat denne selgeren.

Fehandel.

På denne tiden var **fehandel** en svært viktig næring. I en forelesning i Berge vinteren 1871 av Chr. A. Wulfsberg, ble fedrift, kanskje noe overraskende fo mange, fremdeles regnet som landets viktigste næringsvei.

Fedrift er en gammel og spesiell side av høstingsjordbruket i fjellet. I en peri fra omkring 1800 og fremover var fedrifter et vanlig syn i fjellet i Kvam og Samnanger. Driftekarene var folk som kjøpte opp beist om vinteren og våren for å fø dem i fjellet og så selge dem når høsten kom. Beitene var som regel fjellområder som bøndene ikke benyttet til støling for egen buskap, og som derfor låg ubenyttet langt borte fra bygda og høyt til fjells.

Dette var en verdifull måte å bruke fjellresurssene på og en lettvint måte for bøndene å bli av med overflødige husdyr. Mange av driftene gikk til Bergen. Som nevnt gikk en av de gamle drifteveiene fra fjellområdene i Kvam og Voss over Sotabotnen og ned Høysæterlia til Tveit/Langeland. Videre til Årland og ned til Trengereid. Derfra over Brekken til Haugsdalen og Kalandseid i Fana. Fedrifter som startet i Samnanger brukte ofte denne veien

En tyngre, men raskere vei skal ha gått via Sotabotnen og Samnanger over Gullfjellet til Osevatn og Unnelandsdalen og ned til Haukeland i Arna. Herfra fulgte de dalen frem til bestemmelsesstedet ved Haukeland gård på Årstad, der dyrene ble samlet i en innhegning. Det var ofte hardingene sin rute.

Kvegmarkedet på Haukeland gård på Årstad.

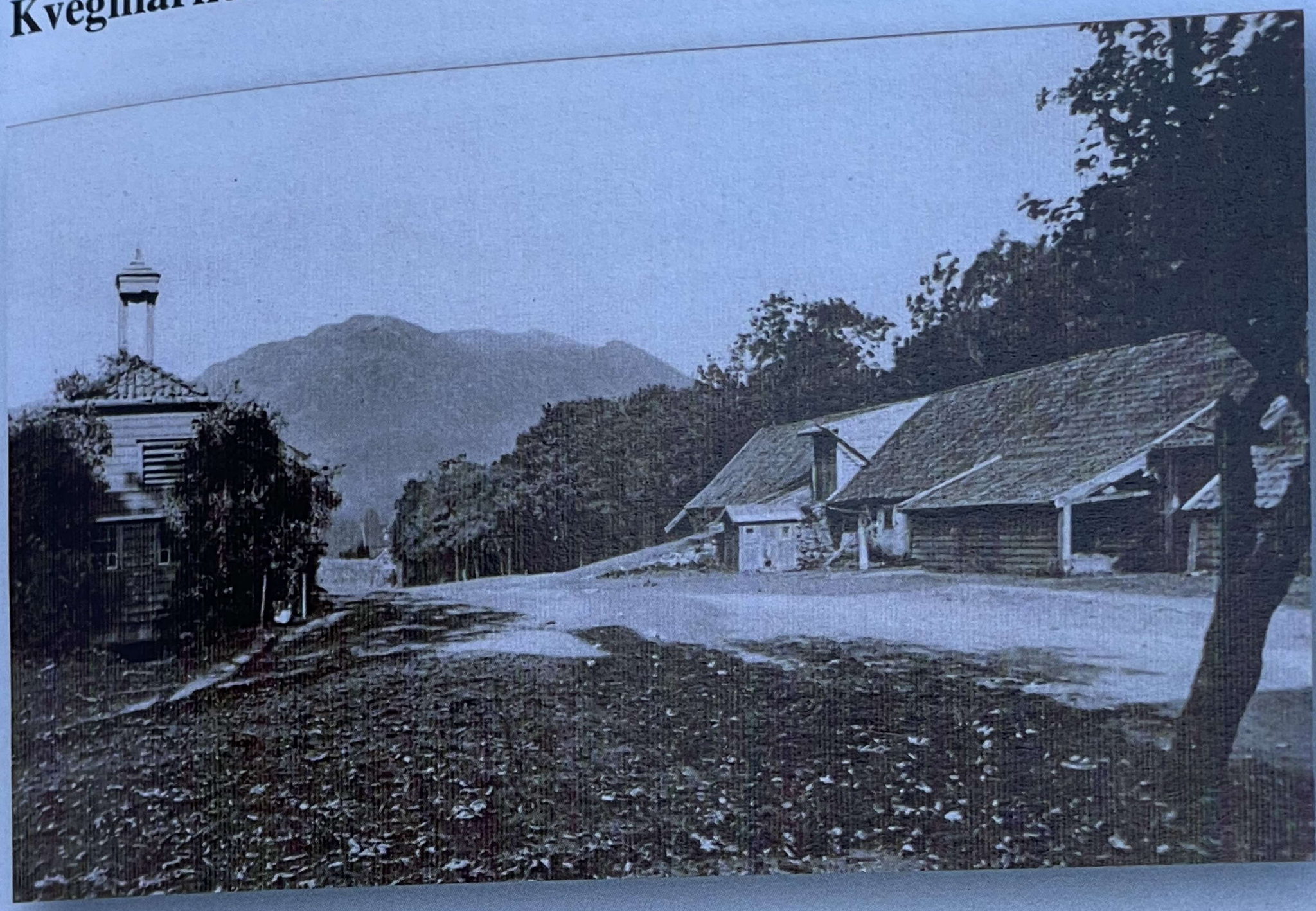

Tunet på Haukeland gård, som lå omtrent der Haukeland sykehus ligger i dag. Her var det et yrende liv under "Driften". Omreisende gjøglere opptrådte, spille spilte og halvfulle bønder slåss. (Foto: ukjent fotograf, Bergen Museums samlinger).

En av bergensernes faste holdepunkter i generasjoner var det årlige kvegmarkedet, "Driften", på Haukeland gård. Det ble holdt hver Mikkelsdag, 29. september, og var en folkefest av de store. Kvegmarkedet i Bergen har lange tradisjoner. Etter som byen utviklet seg ble det flyttet opp på Haukeland gård.

Dikteren Aasmund Olavson Vinje (1818-1870) har berettet om sine opplevelser på Haukelandsmarkedet som gutt.

"Driften" på Haukeland nådde sitt høydepunkt rundt 1850. I årene etter ble det gradvis mindre for å bli avviklet ut på 1860-tallet. Bl.a. fordi eieren av Haukeland gård fra 1849 til 1853, Herman Hagerup, gjorde alt som sto i sin makt for å få slaktemarkedet på Haukeland nedlagt pga. støy og alt det som det førte med seg. Hagerup er svigerfar til Edvard Grieg. Nina Hagerup Grieg er født i dette huset.

Haukeland gård ble sprengt vekk under etableringen av det nye sykehuset i 1909.

Markedet på Haukeland gård var en årlig høstfest over flere dager med mange skuelystne og der velstående bergenserne sikret seg kjøtt for vinteren, minst 2 – 3 storfe og noen sauer. Etter handelen var i orden, var det gjerne driftekaren som sto for slaktingen hjemme hos kjøperen nede i byen.

Forfatteren Wiers Jensen (1866-1925) har skrevet en morsom beretning om det yrende folkelivet og feststemningen på markedet på Haukeland om høsten. (*Krøniker fra den gamle by* (1916)).

Mange i slekten vår langt tilbake i tid, var engasjert i denne næringen. I nyere tid er det Thomas N. Høysæter (1833-1922) og Nils T. Høysæter (1863-1957), begge var født og vokst opp på Høysæter, som har ført denne tradisjonen videre. Begge drev som fehandlere i tillegg til gårdsdriften. De var henholdsvi svigerfar og ektefelle til Tea. Bestefar Nils fortalte at en gang i sin ungdom førte han sammen med faren sin Thomas, en flokk krøtter fra Høysæter til fots langs den gamle driftevegen over Brekken til Hausdalen og via Kalandseidet t byen.

Telemarksfe ble definert som eger rase i 1865. Den er rødfarget med sammen-hengende hvitfarge fra rygg til kryss. I tillegg skal den være hvit på undersiden. De fleste telemarskkyr har horn.

Tegning: Adolph Tidemand (1814-1876).

Det gjensidige

Heste- og Kvægassuranceselskab

„BJØRGVIN"S

Aarsopgjør for 1907

BERGEN
J. D. Beyers Bogtrykkeri
1908

For krøtterhandlere var det en fordel å ha forsikringen i orden. Dette regnskaps eksemplaret har tilhørt Nils T. Høysæter på Sandal.

Husmannsplassen Haugen på Høysæter.

Mons og Marita fikk 4 sønner. Som vanlig var det eldste sønnen, Sjurd Monsson Høysæter (1789-1870) som arvet farsgarden. De to neste, Torbjørn og Olav, ryddet seg husmannsplasser i utkant av gården på Høysæter, henholdsvis "**Haugen**" og "**Tjørnhaugen**". Den siste sønnen, som også hette Olav f. 1790, valgte en annen vanlig strategi på den tiden. Han giftet i 1817 seg med Marta Andersdtr.,Børdal. Hun var enke og eide en gård, gnr. 7, bnr. 2 i Samnanger. Også den med navnet Haugen, men lokalisert et helt annet sted i kommunen, i nærheten av kirken på Aarland ved fjorden. Hun var da 42 år og han 27 år.

Tippoldefaren vår, Torbjørn Monsson Høysæter (1792-1866) fikk bygslebrev på plassen **Haugen** på Høysæter av faren sin i 1817 og bodde der siden med familien sin. Han ble bestefar til Tea. Torbjørn var fremdeles husmann på Haugen i 1865 og iflg. folketellingen samme år er det registrert en buskap på hest og 8 kyr. I tillegg 5 sauer og 8 geiter på denne hus-mannsplassen. Det ble sådd 1,5 tønner poteter. Han døde året etter, i 1866, 74 år gammel.

Torbjørn var gift to ganger. Første gang i 1821 med Sigrid Jonsdtr. Svensdal (1802-1832), som han fikk tre døtre med. Han giftet seg igjen i 1834 med Ann Andersdtr., og i dette ekteskapet var det 6 barn, 5 sønner og 1 datter.

Det er den fjerde sønnen til Torbjørn i det siste ekteskapet, vår oldefar **Sjurd Monsson** (1846 – 1913) og far til Tea, som senere kjøpte og flyttet til gården Tveit lenger i dalen, som vi skal se i et senere kapittel.

Livet på husmannsplassen Haugen, Høysæter.

Trygve Høysæter f. 1923, er oppvokst på husmannsplassen Haugen og i årboken til Samnanger historielag fra år 2008 forteller han om livet her i gamle dager. Han er oldebarn til Torbjørn, som først ryddet denne plassen.Torbjørn er også bestefar til vår Tea, som dermed blir søskenbarn til Trygve sin far.

Selvhjulpne.

Trygve forteller at i sin barndom og ungdom på 1920 – 1930 tallet var det meste på den gamle måten på Høysæter. De hadde verken strøm, telefon eller veiforbindelse De var selvhjulpne i mangt og meget. Mye av det som måtte lages og repareres måtte de gjøre selv.

Bnr. 7, 12 og 22 "**Haugen**" på Høysæter i bakgrunnen , pos: N. 60`4´´ W: 5´8´´. Bildet er tatt fra nabobruket "**Tunet**" bnr. 13. i begynnelsen av 1930 – årene. Det er de to døtrene til Samuel Høysæter fra "**Tunet**", Borghild f. 1928 til venstre og Gunnlaug f. 1930 ytterst til høyre. De er barnebarn til Knut Nygård (1874-1960), bror til vår bestefar Nils T. Både Knut og Nils er født her på Høysæter, på nabogården "**Slåtto**".

Det er her fra husmannsplassen "**Haugen**", vår oldefar **Sjurd Torbjørnsson** (1846 – 1913) , far til Tea forlot i 1871 og vandrer nedover dalen til Tveit. Sjurd var da 25 år gammel og må ha vært en mann med ambisjoner og initiativ. Han kjøpte bnr. 5 Tveit fra firmenningen sin , Sjurd Bårdsson Tveit og bosatte seg der med ektefellen Margrete. Eldste barnet, sønnen Sjurd kom til verden samme året og søsteren Tea ble født i 1874.

Da far til Sjur, Torbjørn Monsson Høysæter bygslet "**Haugen**", hadde bruket iflg. folketellingen for 1865 en besetning på 1 hest, 8 kyr, 5 sauer og 8 geiter og det ble sådd 1,5 tønner poteter. Korn var det ikke mulig å dyrke så høyt til fjells.

Foto fra år 2007 av øvre deler av Høysæter , med gården bnr. 7, 12 og 22 ”**Haugen**” til venstre og bnr. 13 ”Tunet” litt lengre bak i midten.

Det er Terje Audun Høysæter, f. 1942 som i dag er eier av ”Haugen”. Han er logistikkrådgiver i Direktorater for samfunnssikkerhet og beredskap og bosatt i Bergen. Foto: Inge Aasgaard.

bnr. 7, 12 og 22
midten.

av "Haugen". Han
og beredskap og

Men noe lokalt arbeid ble utført av spesialister. For eks. Nils L. Høysæter (1869-1964) på bnr. 4 var treskomaker. Han tok mål med en pinne og laget tresko som var gode å gå i.
En annen spesialist var Peder Høysæter (1884-1961) fra husmannsplassen Utgjerdet som laget stølsbøtter av blikkplater som han kjøpte, klippet til og loddet. (Han er forøvrig nevø til bestefaren vår Nils T., ektefelle til Tea). Det var også flere i lokalmiljøet som behersket smedkunsten.

Samferdsel.

Høysæter ikke fikk veiforbindelse før etter siste verdenskrig. Veien gikk ikke lenger enn til Børdalen, nabogrenden litt lenger nede i dalen. Folk var flinke å bære på den tiden, noen bar mer enn andre. De som ikke hadde hest måtte bære det de handlet hele veien fra kramboden på Tysse til Høysæter. Med tung sekk på ryggen og gjerne et sirupsspann i den ene hånden og et oljespann i den andre, var det en dryg tur fra Tysse og helt opp til Høysæter. Det var to timer å gå ned til Tysse på sommerføre.

Hjemme på "Haugen" der Trygve vokste opp hadde de hest. De hadde også skyssvogn stående i Børdalen i et vognhus. Mellom Høysæter og Børdalen kunne de ikke bruke vogn. Om sommeren brukte de i stedet et såkalt "drog", en kort og lett slede som ligner på det som blir brukt til tømmer-transport med hest. Om vinteren brukte de vanlig slede. Dagen gikk gjerne med når en skulle på handletur til Tysse.

Det var vanlig med skyssvogner på gårdene rundt omkring i Samnanger i Trygve sin barndom. En lokal hjulmaker laget dem og de var både flotte å se på og med god fjøring. Vognene var utstyrt med skikkelig sete med plass til to personer og et lite kuskesete helt bak. I mange år var skyss av turister en viktig attåtnæring for gårdbrukerne i Samnanger. Turistskipene kom inn til Tysse eller Norheimsund. Så ble turistene skysset med hest over Kvam-skogen. Og med bare to turister i hver vogn, ble det bruk for mange skyss-vogner. Trygve forteller at i hans barndom gikk folk fra Høysæter ned til Mørkhølen ved riksveien for å se på de lange rekkene med skysshester som fraktet turister.

Hesteskyss mellom Tysse og Norheimsund, trolig i forbindelse med anløp av *turistskip*. er det rast i Eikedalen.. På bildet Ananias Frøland (1856 – 1937) fra gnr. 39, bnr. 3 Frøla Samnanger. (Han er ikke i slekt med Tea eller Nils).

På vedaskog.

Trygve forteller at selv om de hadde hest på gården, var det mye de selv må frakte. Om vinteren var det ofte så mye snø at de måtte dra både høy fra utløene og ved fra skogen med handemakt og kjelke. Det var morsomt å fra høy fra utløene. Da var det å sitte fremme på kjelken og styre, fine utforrenn hjem til gården. Dette arbeidet ble gjort tidlig om morgenen når det var skareføre. De hadde også unnabakke hjem fra vedateigene. Da var det verre dem som hentet ved nede i Høysæterlia mot Vassenden. Det er tungt å dra vedlass i motbakke.

Men det var ikke alle på Høysæter som hadde tilgang på skog. De tok i stedet opp torv om våren fra spesielle myrer og tørket den på steinunderlag. Når det led mot jul og skulle lage lutefisk, måtte de som bodde på Slåtto ned til Tryg sitt hjem for å få aske. Torvasken kunne ikke brukes til å lage lut. (Slåtto var barndomshjemmet til bestefar Nils T. og familien hans som de forlot i 1884 å reise til Sandal og bosette seg der).

anløp av turistskip.Her
nr. 39, bnr. 3 Frøland

mye de selv måtte
både høy fra
r morsomt å frakt
e, fine utforrenn
når det var
Da var det verre f
er tungt å dra

g. De tok i stedet
underlag. Når det
åtto ned til Tryg
e lut. (Slåtto var
de forlot i 1884 f

På Stølen.

Først på sommeren hadde de kyrene i utmarken hjemme på Høysæter. På ettersommeren flyttet de dem opp til sætrene i Høyseterkvanndalen. Der var det seks – syv seterhus. Noen hadde egne seterhus, andre delte med naboen. I gamle dager oppbevarte de melken der noen dager med kjøling i noen store vann tønner. I Trygve sin barndom bar de melken hjem til Høysæter. Den som melket gikk opp om kvelden, melket kyrne og satte melken til kjøling. Om natten overnattet de på stølen. Grytidlig neste morning melket de på nytt og bar den hjem til Høysæter. Der var de så med i arbeidet på gården hele dagen. Slik var det også mange andre steder i Samnanger.

Med seks-syv støler og mange unge jenter samlet, var Høysæterkvanndalen et populært samlingssted for ungdommen lørdagskveldene om sommeren.

Fem stølsgjenter fra Høysæter klar for stølstur. Fra venstre: Signe Høysæter f. 1925 fra b.nr. 15, "Leitet". Else Høysæter (1917-2002) fra bnr. 10 "Slåtto (a)", Margit Eikestad (1920-1996) fra b.nr. 6, Solveig Høysæter Eikestad (f. 1926) b.nr. 27 og 29 "Slåtto (b)" og Klara Mathilde Høysæter (1910-1982) bnr. 4 og 5 "Sjurane". Foto: Monrad Rasmussen

Klara Mathilde, er datter av søskenbarnet til vår bestefar, Nils T. Høysæter. Hun var gårdbruker på bnr. 4 og 5 "Sjurane" på Høysæter. Else Høysæter var gift med sønn av søskenbarnet til vår bestefar, Nils T., dvs. Johannes J. Høysæter, f. 1914.

I slåtten.

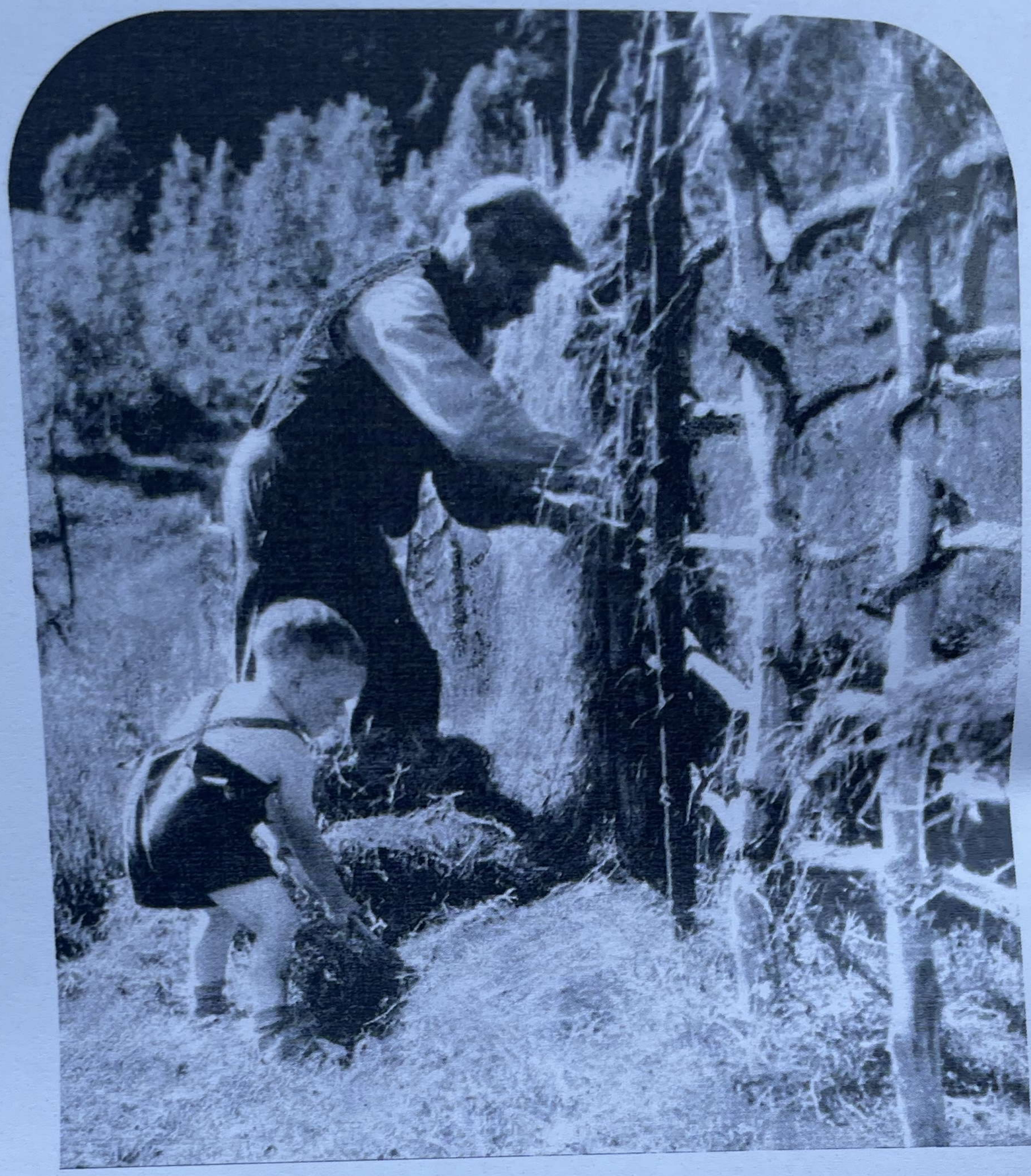

Knut K. Høysæter (1868 – 1961) er født og oppvokst i nabogrenden Svendsdal, men giftet seg i 1902 med slektningen vår, Magdele Karina Høysæter, fra bnr. 4 og 5 på Høysæter, gården "Sjurane". Hun var søskenbarn til bestefaren vår, Nils T. Her det Knut som hesjer sommeren 1943 med god hjelp avfotografen sin sønn, Arvid Rasmussen fra Bergen.

Solveig Høysæter Eikestad fra nabobruket "Slåtto" (barndomshjemmet til bestefar Nils T.) kfr. bildet forrige side, forteller at før silolagring av fór, måtte alt gras tørkes. Mange steder sto hesjene som faste installasjoner slik som her, hele året gjennom. Det var hesjestaurer på langs og tvers, og ofte brukte en vidjer til å binde staurene sammen med. Utslåtter var også vanlige. Barna måtte springe lange veier i fjellet for å hjelpe til med tørking av høyet der.

vendsdal, men
nr. 4 og 5 på
ils T. Her det
, Arvid

et til bestefar Nils
ras tørkes. Mange
om. Det var
ene sammen med
å hjelpe til med

Påsken på Høysæter.

På Høysæter kommer det mye snø og den blir liggende lenge. Ofte snø halve året. Trygve Høysæter f. 1923, som vokste opp på den tidligere husmannsplassen "Haugen", i dag bnr. 7, 12 og 22, forteller at det meste ble annerledes i påsken. Den nokså stille grenden var knapt å kjenne igjen. For ikke bare hadde de hopprenn med hundrevis av mennesker som tilskuere. På Høysæter hadde de også påskegjester og en kunne tjene seg noen kroner ved å leie ut husrom til bergensere.

Trygve forteller at den samme familien fra byen kom igjen år etter år for å feire påske hos dem. Påskegjestene disponerte den ene stuen i huset og så delte de kjøkken. De var stort sett ute hele dagen på ski på lange turer. De aller sprekeste så langt som til Tveitakvitingen.

Påsketurister på Høysæter i mellomkrigstiden. Samuel Høysæter helt til venstre (1901-1978) fra bnr. 13 "Tunet" med påskegjester fra Bergen og Sævareid. Så følger Solveig Høysæter, Bergen, Stein Hauge, svoger til Knut Nygård og fabrikkstyrer i Sævareid. Olav Nygård, Engjavik, Ågot Høysæter, Bergen og tanten vår, Brita Høysæter fra Sandal, Engjavik.

Olav er svoger til Samuel og han og Stein Hauge bor sikkert hos ham på bnr. 13 "Tunet". Solveig, Ågot, Solveig og Brita bor sannsynligvis hos tante Agathe i "Utgjerdet".

Knut Tomasson Nygård (1874-1960),bror til bestefar Nils T., var født på Høysæter. Her på påsketur hos svigersønner Samuel, med solbriller i bakgrunnen. Knut i forgrunnen i lys sixpencelue. Olav Nygård, sønnesønn helt til venstre. Helt til høyre Olav Nygård (1901-1990), sønn til Knut. Knut skal ha vært en habil skiløper.

Blide barn på bnr. 13 "Tunet" på Høysæter. To av barnebarna til Knut Nygård, søsknene Sigmund Høysæter (1935-1995) og Gunlaug Høysæter Flatabø, f. 1930. Foreldrene er Klara Nygård og Samuel Høysæter.

Sigmund ble, som flere andre på Høysæter, en dyktig skihopper med gode plasseringer i skirenn.

Gunlaug var regnskapsfører og g med Harald Flatabø, adm. direkt i Janus, Espeland.

Søskenbarn fra Sævareid på skitur på Høysæter.

Fra venstre: Einar Birkelund, Magne Høysæter, Nils Sandal, (sønn til Tea) og Alfred Nygård. Så følger Samuel Høysæter fra bnr. 13 "Tunet" og hans svigerfar, Knut Nygård, bror til bestefar Nils T. Høysæter på Sandal. Bildet er trolig fra 1930 – årene.

Den patenterte skismurningen **ITOL** ble utviklet og produsert av den allsidige og begavede samningen Alfred Myrland (1892-1967). Det skal ha vært en utmerket skismurning og like god på alle typer føre.

Myrland produserte smurningen hjemme på kjøkkenet i en jerngryte og i tillegg til parafin og tjære, skal gamle grammofonplater eller såkalte "steinkaker" ha vært en viktig ingrediens.

Selv om det var en klistersmurning, skal den ha vært lett å vaske av med appelsinskall. Detaljert bruksanvisning.

Gården "**Sjurane**" bnr. 5 og 11 på Høysæter, del av gården Mons Torbjørnsso
kjøpte av "Rikehardingen" i 1789. Eldste sønnen Sjurd Monsson (1789-1870) f
skøyte på fars garden i 1818. Etter han ble bruket skiftet i to i 1843, slik at elds
sønnen hans igjen, Mons Sjurdsson (1813 – x) fikk det gamle hovedbruket.

Mons Torbjørnss
sson (1789-1870)
i 1843, slik at eld
e hovedbruket.

Gamlehuset på bnr. 13 - ”Tunet”.

Den yngste sønnen til Sjur, Samuel Sjurdsson (1828-x) fikk det nye bruket, ”**Tunet”,** bnr. 13 på Høysæter. Han var selveier her i 1865. Buskapen på gården var da 1 hest, 9 kyr og 7 sauer.

Bildet er fra ca. 1932 og det er barnebarnet til Sjur, Samuel Sjurdsson Høysæter (1901-1978) helt til høyre på bildet, som da drev gården. Han var også lokal postmann. Kona til Samuel, Klara Nygård (1903-1998) fra (Skòtet) i Engjavik i Fusa, sitter mellom faren sin, Knut Nygård (1860-1973) og broren Olav M. Nygård (1901-1985), som er på besøk fra Engjavik. Knut er bror til Nils T., vår bestefar og ektefelle til Tea. Knut og Nils T. er brødre og født på husmanns-plassen Slåtto på Høysæter.

De to smågjentene er døtre til Klara og Samuel, dvs. Borghild (født 1928) og Gunnlaug (født 1930), som begge ble gift og bosatt i Bergen. Gunnlaug ble gift med adm. direktør i Janus AS, Espeland. De er tremenningene våre. (dvs. vi har Thomas N. som oldefar).

Broren Sigmund ble født noen år senere (1935-1994) .

Høysæter grenden med Høysætertjernet i forgrunn.

Nr. 9 er husmannsplasset "**Slåtto**", der bestefar Nils T. Høysæter (1863-1957) ble født.

Nr. 10 er husmannsplassen "**Haugen**", som bestefar til Tea, Mons Torbjørns-son fikk skilt ut og bygslet av faren sin i 1817. En av sønnene hans, Sjurd Monsson (1846-1913) vokste også opp her, men han kjøpte i 1871 gård på Tveit nede i dalen og flyttet dit. Her Tea ble født.

Nr. 11 på bildet er "**Tunet**", som Klara Nygård (1903-1998) og mannen Samuel Høysæter drev. Hun var datter av Knut Nygård, bror til vår bestefar Nils T. Høysæter.

Både Tea sin far, Sjur Monsson Høysæter og ektefellen sin far, Thomas N. Høysæter, forlater den lille grenden Høysæter med få års mellomrom. Thomas fra Slåtto og Sjur fra Haugent i hhv. 1871 og 1884, for å søke lykken ute i verden, nærmere bestemt på Tveit i Samnanger og Sandal i Strandvik herad.

Husmannspla

Husmannsplassen "U
i Samnanger. Den fø
son Høysæter (1760
Sandal, barnebarn til

Grandtanten vår, Åg
Peder Høysæter) og
Høysæter og vokste
frierferd i de dager.
Høysæter (1884-196
på Utgjerdet. Flere i
Høysæter, Bergen, b
barnebarnet til Ågota

Da svigerfar til Ågot
det i 1865 registrert
havre og 2 tønner po
med tilgang på store

Husmannsplassen"Utgjerdet" på Høysæter.

Husmannsplassen"**Utgjerdet**" på Høysæter er et av de eldste gjenværende trehusene i Samnanger. Den første man med sikkerhet vet bodde her var Johannes Torbjørns-son Høysæter (1760-1805), og huset kan være oppført i hans tid. På bildet Nora Elin Sandal, barnebarn til Tea, på biltur sommeren 1984.

Grandtanten vår, Ågota Tomasdtr. Høysæter (1860-1963) ble i 1882 gift med eieren Peder Høysæter) og bodde der resten av sitt liv. Hun var søster til bestefar Nils T. Høysæter og vokste opp på nabogården "**Slåtto".** Ofte gikk de ikke så langt på frierferd i de dager. Hun ble 103 år gammel og hun og de to barna, Peder Karin Høysæter (1884-1961) og Severina Høysæter (1892-1980) var de siste som bodde fast på Utgjerdet. Flere i familien vår tilbrakte påskeferien her, bl.a. tante Brita og Ågot Høysæter, Bergen, begge nieser til Ågota. I dag bare brukt som fritidseiendom. Det er barnebarnet til Ågota, professor i medisin Per Åge Høysæter, som nå eier bruket.

Da svigerfar til Ågota, Peder Pedersson Høysæter (1826-1890) drev gårdsbruk her, ble det i 1865 registrert en buskap på 10 kyr, 9 sauer og 4 geiter. Det ble sådd 1-1/4 tønne havre og 2 tønner poteter. En så stor buskap på en husmannsplass må ha sammenheng med tilgang på store fjellbeiter og gammel fedrifttradisjon i Samnanger.

Nedre deler av Høysæter i år 2007.

Foto:
Inge Aasgaard

Husmannsplassen "Utgjerdet " nede til venstre. Eier Per Åge Høysæter.

Litt lenger til høyre ligger bnr. 1- "Janane". Nils Johan Høysæter (1877-1956) var gift med Tea sin søster, Brita Tveit Høysæter (1877-1903). En av sønnene hennes Sjur Høysæter (1896-1945) drev ferdigmatbutikken, "Smørbrødsentralen" på Ole Bulls Plass. Datteren deres, Bergljot er gift med Per Jahn Lavik, førsteantikvar i Fylkeskom.

Øverst på bildet bnr. 4 og 67 – "Lassane". Nils Lasseson Høysæter (1869 – x) gift med Anna Tveit (1868-1943), firmenningen til Tea. Et av barnebarna deres, Agnar Høysæter f. 1941, Kvam, tidl. kultursjef. Også kjent skihopper, bl.a. Holmenkollen.

Tveit – midtpunkt i et lokalt kultursenter.

I praktverket "**Kulturhistorisk Vegbok for Hordaland**" s. 250, blir den lille grenden i det trange dalføret med nabogårdene ***Tveit, Langeland*** og ***Tveiterås***, karakterisert som litt av et kultursenter på 1800 - tallet. Det blir vist til at:

1) På gården Tveit bodde som nevnt tidligere felemakeren ***Johannes Bårdsson Tveit*** (1754-1830), som laget de kjente "**tveitafelene**" eller "samningafelene", som de også ble kalt. Felene er høymelte og klare i tonen, og de gikk for å være de beste og mest forseggjorte i sin tid. Johannes var svært nøye på arbeidet og på trevirket.

Enkelte av disse felene er fremdeles i privat eie, men ellers kan en se Tveitafelen på Historisk Museum i Bergen og på Hardanger Folkemuseum. Det har vært mange dyktige felemakere i Hordaland, men det ble sagt at med Johannes fikk instrumentet en ny utvikling. Han var den fremste frem til hegemoniet i kunsten ble flyttet til Telemark i første halvdel av 1800-tallet.

2) ***Komponisten Harald Sæverud*** ((1897-1992) var ofte på besøk hos besteforeldrene sine på Nytveit i barndommen (parsell skilt ut fra Tveit), og han har latt seg inspirere av både naturopplevinger her og fortellinger om oldefaren, som var slik en mester til å lage feler.

3) Videre finner en på nabogården Tveitarås (i sin tid skogeiendom under Tveit) nok en fremragende kunsthåndverker som har satt spor etter seg, rosemaleren ***Johannes Johannesson Tveitarås*** d.e. (1763-1842). Etter tradisjonen skal han ha lært å male av omreisende hallinger. (Trolig de to brødrene Hammersbøen fra Hol).

JJH var en maler som dannet skole. Også sønnene Johannes (f. 1791) og Nils (f.1795), ble kjente rosemalere. Nils flyttet til Os og ble opphavsmann til en rik rosemalingstradisjon i Midthordlandsbygdene.

4) I tillegg kan det være relevant å ta med de to før omtalte **lærerne** fra denne grenden, ***Nils Langeland*** (Skule-Nils´n) og **Knut Langeland**, som begge som nevnt gjorde en stor innsats både i lokalmiljøet og hjembygden på kultursektoren.

Læreren og skolen var en viktig kulturinstitusjon i dette og andre små lokalsamfunn. Det er et norsk fenomen at lærerne ble førende for den politiske liberalismen. Noen så lærergjerningen som et kall og hentet inspirasjon fra nye strømninger og tanker fra den store verden.

Problemet var at frem til 1889 var det soknepresten som styrte skolepolitikken med fast og konservativ hånd, noe som kunne føre til sammenstøt i livssyns- og kulturspørsmål mellom skoleledelse og mer oppdaterte lærere som for eks. Nils og Knut Langeland.

Rose frå kiste malt i 1819 av Johannes Johannesson Tveiterås d.y.

Johannes fartet mye omkring i Samnanger og Osterøy. Han holdt seg til blomster-barokken.

seum.

Gården Langeland ca. 1909.

Familien til Johannes N. Langeland samlet fremfor våningshuset på Langeland, gnr. 30, bnr. 4 i Samnanger ca. år 1909.

Frå venstre: Magnus, Johannes, far Johannes med Alfred på fanget, Nils (bak), Marte, mor Anna med Sverre på fanget, Borghild og Anna.

Det gamle hovedbruket ble skiftet mellom Johannes N. Langeland (1865-1926) og broren Mons N. Langeland (1854-). Mons fikk det gamle hovedbruket og Nils den andre halvdelen. Mons solgte sin del etter bare noen år til Nils Villumsson og kjøpte seg en annen gård i nærheten av Haukeland stasjon.

Før delingen hadde gården en besetning på 1 hest, 15 melkekyr, 3 ungnaut, 24 sauer og 20 geiter. Avlingen var på 20 t. havre og 14 t. poteter.

Johannes N. Langeland var firmenning til Tea sin ektefelle, Nils T. Høysæter.

I Langelandsmarka. Fra venstre: Hilda Tveit, Magnhild Abotnes, Torlaug Tveit, ukjent.

- Hilda Åbotnes Tveit (1901-1948) var sykepleier og gift med Ingjald Tveit fra b.nr.6 Tveit "Klokkarane" , lærer, som overtok gården etter faren og valgt til ordfører i 1946, kfr. s. 82 for bilde av Ingjald. Far til Ingjald, Knut Tvedt var firmenningen til Tea.

- Magnhild Åbotnes (1913-1997) var tekstilarbeider på Safa, ugift og søster til Hilda.

- Torlaug Tveit Langeland (1915-1974) fra b.nr. 6 Tveit "Klokkarane" var søster til ovennemte Ingjald Tveit. Torlaug ble gift i 1946 med bonde Birger Langeland, som tok over bnr. 16 Langeland i 1950.

Lærerne på Tve

Læreren og skolen var
lokalsamfunn. Av en e
av lærere fra den lille

I 1865 var det 4 bruk
eiendommer øket til
på de fleste brukene

1) Læreren til Thea
Bertelsson Fitje fød
tilsatt som lærer i T
han bodde på en ei
9. Han var gift med
var han formann i

Lærer Fitje og ko
Alvdal, som i dag
Sævareid fra Sæv

2) Herborg Henr
Henrik og hun vo
lærerskoleeksam
Eikedal i 1918.

3) ***Bård Johan***
og var tremenn
blir karakterise
interesser. I sin
dvs. som 20 år
men i 1869 er

4) ***Knut And***
Samnanger o
eiendommen
eksamen ved
ger, første g
firmenninge

Lærerne på Tveit.

Læreren og skolen var som nevnt en viktig kulturinstitusjon i alle små lokalsamfunn. Av en eller annen grunn synes det å ha vært en opphoping av lærere fra den lille grenden Tveit opp gjennom årene.

I 1865 var det 4 bruk og 2 husmannsplasser på Tveit. I 1890 var antallet eiendommer øket til 6 gardsbruk og 1 husmann. Det bodde faktisk lærere på de fleste brukene på Tveit i disse årene.

1) Læreren til Thea i det året hun begynte på skolen var ***Henrik Elias Bertelsson Fitje*** født i Naustdal i 1857. Etter lærerskoleeksamen ble han tilsatt som lærer i Tveit skolekrets i 1881. Han var også nabo til Thea da han bodde på en eiendom som skilt ut fra hovedbruket på Tveit, ***bnr. 4 og 9***. Han var gift med Berta Gurina Torgilsdtr. Frøland. I perioden 1909-1912 var han formann i Tveit ungdomslag.

Lærer Fitje og kona hadde 12 barn . Det er sønn til Eldbjørg, lektor Audun Alvdal, som i dag står som eier av eiendommen. Han er gift med Magnhild Sævareid fra Sævareid i Fusa og de er i dag bosatt på Bønes i Bergen.

2) Herborg Henriksdtr. Fitje (1894-1922) var datter til ovennevnte Henrik og hun vokste opp på slektsgården på Tveit, b.nr. 4 og 9. Etter lærerskoleeksamen ble hun ansatt som lærer i folkeskolen på Høysæter og Eikedal i 1918. Hun arbeidet her frem til hun døde i 1922.

3) ***Bård Johannesson Tveit***, (1830 – 1917) var odelsgutt på gården Tveit og var tremenning til Tea sin mor, Margrethe Samuelsdtr. Langeland.. Han blir karakterisert som en mann med allsidige evner og intellektuelle interesser. I sin ungdom en tid lærer i bygda og nevnt som ny lærer i 1850, dvs. som 20 åring. I 1866 og de neste årene er han også lærer i Samnanger, men i 1869 er han ikke lenger med på oversikten over lærere i bygden.

4) ***Knut Andreas Ingjaldsson Tvedt*** (1867- 1946) var også lærer i Samnanger og bodde på ***bnr. 6 av Tveit***. Faren hans, Ingjald, kjøpte denne eiendommen, som var halve farsgården eller ¼ av i Tveit i 1866. Etter eksamen ved Stord seminar i 1887 og finner vi Knut som lærer i Samnanger, første gang i 1888. Også har er i slekt med Tea ettersom de er firmenninger.

Ådland, Samnanger

Kirken på Ådland, Samnanger ble bygget i 1851. Arkitekt Andreas Grønning har gitt kirken ei særmerkt Basilikaform. Sideskipene med de skrå veggene, gir kirken en tilnærmet åttekantet form. Alterbildet er malt av Lars Osa.

Her ble Tea døpt 04.10.1874, konfirmert 12.10.1890 og hun giftet seg også her 22.07.1894.

På kirkegården her ligger også foreldrene hennes begravd, Sjurd Torbjørnsen Tveit (1846-1913) og Margreta Samuelsdatter Langeland (1844-1880). Også flere andre i slekten hennes, bl.a. broren Samuel Sjurdsson Tveit (1871-1947) og søsteren Brita Knutina Høysæter (1877-1903).

Tea gifte

Thea giftet seg som
Høysæter. De fleste
sankt Hans. *"Hastv*
Det var bryllup so
passet så godt inn
beredelser. Dette
god planlegging.
stille tiden mellom
ble gift om vinter
som visstnok hell

Thea var da fylt
giftet seg. Vielse
gudstjenesten i
kirkeboka er de
Torbjørnsen Tve
ført opp som vit
Ådland var påbe
denne strekning
bruke båt til kir

Nils var født o
Høysæter, mer
Engjavik i Stra
Høysæter, kjø
ble imidlertid
gården Tveit.
bruden sitt hj

Bryllupsfeiri
og med man
Lauvskard e
strukturert o
behørige fo

Tea gifter seg.

Thea giftet seg sommeren 1894 med firmenningen sin, Nils Tomassen Høysæter. De fleste bryllup den gang ble holdt om sommeren om kring sankt Hans. "*Hastverks bryllup*" er en av Geirr Tveitt sine Hardingtoner. Det var bryllup som kom brått på og var ikke noe videre populære da ikke passet så godt inn med slåttonna og det ble derfor liten tid til bryllupsforberedelser. Dette var nemlig nokså arbeidskrevende prosesser som krevde god planlegging. Iflg. den allmenne bygdeskikken skulle bryllupet stå i den stille tiden mellom vårønn og slåttonn. I noen bygder het det at om ei jente ble gift om vinteren ble hun kalt "*klakabrur*",
som visstnok heller ikke var så bra.

Thea var da fylt 20 år og Nils var vel 31 år da de giftet seg. Vielsen fant sted søndag etter gudstjenesten i Samnanger kirke på Ådland. I kirkeboka er de respektive fedrene, Sjurd Torbjørnsen Tveit og Thomas Nilsson Høysæter ført opp som vitner. Veien mellom Tysse og Ådland var påbegynt, men ikke ferdig, så på denne strekningen måtte de antagelig fremdeles bruke båt til kirkeferden.

Nils var født og oppvokst på fjellgården Slåtto på Høysæter, men for lengst flyttet fra Samnanger til Engjavik i Strandvik herad, der faren, Thomas N. Høysæter, kjøpte gården Sandal i 1884. Bryllupet ble imidlertid ikke feiret her, men hjemme hos Tea på gården Tveit. Det skal ha vært vanlig at det ble feiret i bruden sitt hjem.

Bryllupsfeiring på den tiden var en stor begivenhet som varte i flere dager og med mange gjester. I bygdeboken for Samnanger skildrer Nils Lauvskard et bryllup i gamle dager, et arrangement som var ganske strukturert og med mange detaljer og seremonier. For å avvikle det hele i behørige former måtte det ledes av en kvalifisert kjøgemester (visevert).

Kirkeferd fra Tysse til Ådland

Tidstypisk bilde fra Samnanger den gang Tea giftet seg i 1894. Det er antagelig slik kirkeferden hennes også har foregått. I dag er det ingen som vet hvilket bryllupsfølge dette er, men slik så det i alle fall ut i perioden 1886 - 1899 da denne festlyden skulle gå i båtene ved nøstene nedenfor første trinnet av ullvare-fabrikken på Tysse for å ro til kirken på Ådland. Veien Tysse – Ådland var påbegynt, men ikke ferdige. Nøstene på bildet her tilhørte Haug og Jarland.

Gammel ølbolle fra Samnanger. En ølbolle er et drikkekar vanligvis i svarvet i tre med rosemalt dekor.

Sam

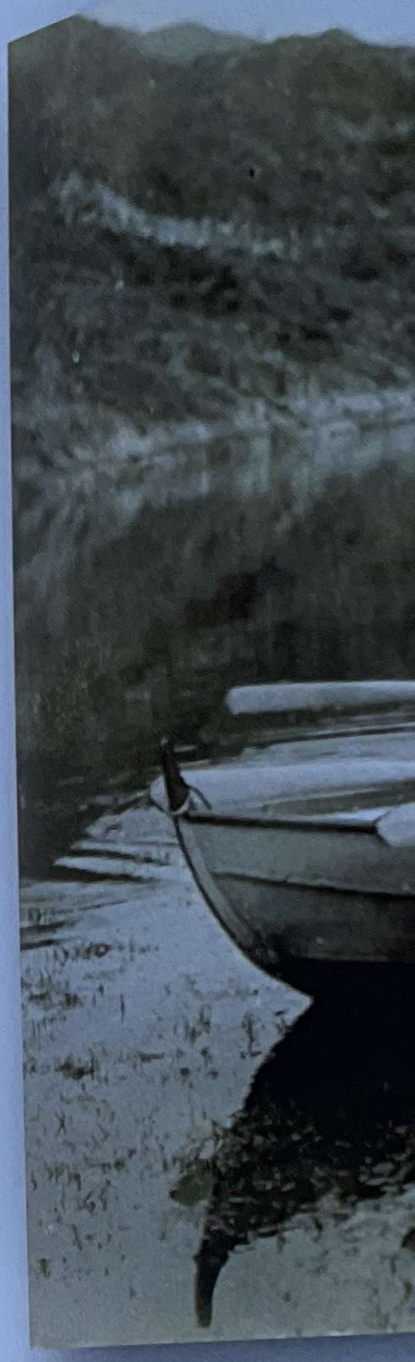

Bunadskledd kvin

Den ivrige hobbyf
Ullvarefabrikk. Ha
Han fotograferte
mange bilete frå T

I samlingen også
fossane, ikkje be

Samnangerbunad

Bunadskledd kvinne i oselver på Samnangerfjorden. Foto: Jacob Deby.

Den ivrige hobbyfotografen Jacob Deby var appreturmeistar ved Samnanger Ullvarefabrikk. Han var trolig den første som hadde fotografiapparat i Samnanger. Han fotograferte mye i perioden omlag 1890-1905, og han var dyktig. Her er mange bilete frå Tysse i denne perioden, og frå Ullvarefabrikken.

I samlingen også bilete frå Eikedalen og fleire fossar i bygda. Han var oppteken av fossane, ikkje berre fordi dei var vakre, han såg kraftpotensialet i vassfalla.

Felemusikk.

Et annet svært viktig element i bryllupsfeiringen var musikken, som ble besørget av en tambur og en felespiller. Begge disse musikk formene har rike tradisjoner i Samnanger, for eks. er oldefar til brudeparet, den kjente felebygger og spillemann Johannes Bårdsson Tveit. Sønnen hans, Bård J. Tveit, var i sin ungdom også en flink felemaker. Det levde flere kjente felespillere i Samnanger på denne tiden.

Hvem som av dem som besørget musikken i Tea sitt bryllup er ikke godt å si. Det kan ha vært Knut Hansson Myrland (1851-1946), som spilte i mange lokale bryllup. Han skal ha spilt best når han drog opp en av de gamle slåttene. Han tok også opp arven etter Johannes Bårdsson Tveit med å lage gode feler.

Så sent som i bryllupet til Thomas N. og Anna Arefjord i 1948 på Sandal, kan jeg huske at kombinasjonen tromme (Henning Stensen) og fele (Torvald Eide) ble brukt. Min bestefar, som var vokst opp med fele-musikk og hadde et forhold til denne musikktradisjonen, ga uttrykk for at det var en dårlig "switsj" da felespilleren ble byttet ut med nymotens trekkspillmusikk ut på kvelden.

Felekasse til Tveitefele med årstall 1873. Trolig malt av Annanias Tveit, Os. Han var sønnesønn av Johannes Johannesson Tveiterås fra Samnanger,en pioner innen rosemalingskunsten.

Bru

gen var musikken, som bl
e disse musikk formene
defar til brudeparet, den
lsson Tveit. Sønnen hans
lemaker. Det levde flere

sitt bryllup er ikke
l (1851-1946), som
est når han drog opp et
Johannes Bårdsson

fjord i 1948 på
enning Stensen) og
vokst opp med fele-
nen, ga uttrykk for
et ut med

eitefele med
olig malt av
Os. Han var
nannes
terås fra
ner innen
n.

Brudefølge Hardanger i 1871. Foto: Knud Knudsen

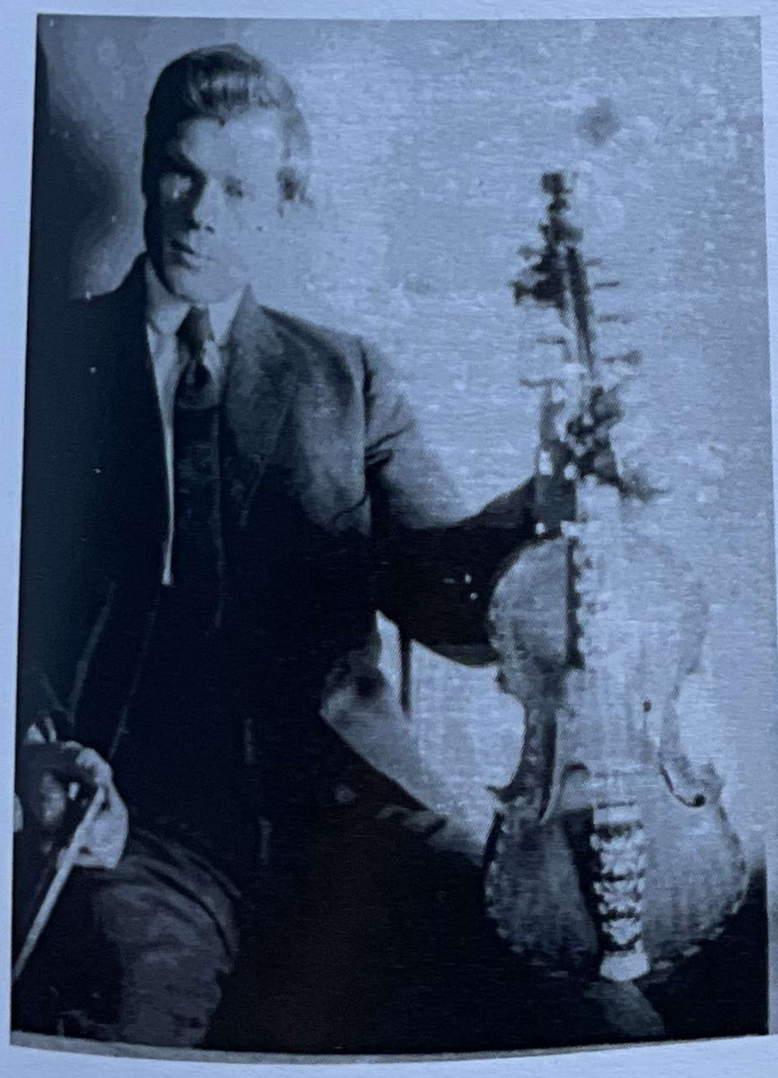

Aksel Johan Yndestad, dyktig felespiller fra Samnanger, f. 1884.

Samferdselen i Samnanger i gamle dager.

I Tea sin ungdom fant det sted en liten revolusjon innen samferdselssektoren i Samnanger. I gamle dager var det, som for de fleste andre bygdene langs kysten, sjøen som var ferdselselsvegen. Frem til midten av 1880-årene gikk all trafikk herfra til Bergen med båt.

Det var bare de som var engasjert i fehandel, en næring som familien til Tea tidligere hadde drevet i mange generasjoner. Driftveien fra Samnanger til Bergen gikk ofte ned til Trengereidfjorden og derfra over Brekken og videre gjennom Haugsdalen til Kalandseid. Alternativet til Brekken var over Gullfjellet, enten til Bontveit eller til Osevatn og Haukeland i Arna, en raskere, men også tyngre vei.

Distriktet var lenge veiløst. Det var faktisk Tea sin grandonkel (bror til bestefaren), Sjurd Monsson Høysæter, som i 1833 første gang foreslo et veiprosjekt i bygden da han søkte amtmannen om å få lage vei fra sjøen ved Haga til gårdene på Høysæter. Søknaden ble tatt opp på tinget, men avslått med den begrunnelse at bare et par gårder ville få nytte av prosjektet.

Veien fra Årland til Trengereid ble ferdig i 1885, og reisende fra Samnanger som skulle til Bergen kunne da gå over på den nyåpnende Vossebanen. Det var imidlertid først i 1933 Bergen-Hardanger Billag AS (Blåbilene) ble startet da vegen over Skyggestranden , dvs mellom Tunes og Trengereid ble åpnet. Sjøen var i mange år fortsatt samningene sin ferdselsvei nr. 1. Den nye tiden ble innledet høsten 1868 da det første dampskipet ble satt i trafikk mellom Samnanger og Bergen.

Det året Tea ble konfirmert, stod "Bjørnens Dampskipsselskap for rutetrafikken fra Bergen til Samnanger. Både behovet og interessen for dampskipsforbindelse økte imidlertid år for år i bygdene langs midthordlandsfjordene, ikke minst Samnanger, som den gang var en bygd i sterk vekst.

Det var derfor behov for større og sterkere båter, og i 1889 ble *"Det Midthordlandske Dampskipsselskap"* grunnlagt og med samninger som de sentrale aktørene. Med det nye dampskipet **"Midthordland"** klarte de etter en beinhard konkurranse og en del flaks å utmanøvre Bjørnesel-skapet, som ble slått sammen med Midthordlandske i 1892, men med sistnevnte selskap i førersetet. Dette ble innledningen til en ny tid når det gjaldt samferdsel i distriktet.

d/s "Midthordland" (1889 – 1934), fotografert ved Vedholmen i 1891.

Det var fra denne båten Tea steg i land sommeren 1894 i Engevikhavn i Sævareid-fjorden, da hun reiste til Sandal etter bryllupet på gården Tveit. Det gikk imidlertid ikke så mange år før det var behov for ytterligere utviding av flåten. Ruteområdet var stort og ferdselen økte fra år til år. Ullvarefabrikken på Tysse hadde skapt mange nye arbeidsplasser og folketallet på stedet vokste raskt

d/s "Solstrand" (1899 – 1935). Med rutefart hovedsakelig på Samnanger og med samninger som mannskap, var det ikke uventet at denne båten gled inn i folks bevissthet som selve "samningabåten"."Solstrand" ble straks en populær båt, romslig og komfortabel. Iflg. rutetabellen hadde båten 11 stoppesteder fra ende-stasjonen Ådland i Samnanger til Bergen. Fra Tysse tok denne turen 3-1/2 time til Os og ytterligere 3-1/2 time før den var i Bergen.

Tea var for lengst flyttet til Sandal i Fusa da "Solstrand" ble satt i drift, men hun holdt fortsatt kontakt med slekten sin på Tveit. De kunne følge båten fra Os til Tysse, som for eks. i bryllupet til broren i 1904, Samuel Sjurdsson Tveit eller begravelsen til faren, Sjurd Torbjørnsson Tveit, i 1913.

11

Samnangerruten.

D/S „Solstrand".

Tirsdag.

Første Gang 9de Juni.
Sidste Gang 18de August.

Fra Bergen	Kl.	12 Mid.
ved Hjellestad	»	1½ Em.
. Hagavik	»	2½ —
. Vedholm	»	3 —
. Halhjem	»	× —
. Os	»	4 —
. Fuse	»	4½ —
. Samnøen	»	5 —
. Boge	»	5½ —
. Solbjør	»	× —
. Kalven	»	6 —
. Sagen	»	× —
. Gaupholm	»	6½ —
. Tysse	»	7 —
. Haga	»	7½ —
til Aadland	»	8 —

Onsdag.

Første Gang 10de Juni.
Sidste Gang 19de August.

Fra Aadland	Kl.	6½ Fm.
ved Haga	»	6½ —
. Tysse	»	7 —
. Gaupholm	»	7½ —
. Utskott	»	× —
. Kalven	»	8 —
. Lonningdal	»	× —
. Boge	»	8½ —
. Samnøen	»	9 —
. Fuse	»	9½ —
. Hatvik	»	10 —
. Os	»	10½ —
. Hagevik	»	11½ —
. Leiholm	»	× —
. Hjellestad	»	× —
til Bergen	»	2 Em.

NB. Varer modtages i Bergen indtil 1 Time før Skibets Afgang.

Alle Meierier bør benytte
Krystalsalt

Enedsalg hos
Haukeland, Tvedt & Sæverud, Bergen
Hjørnet af Muren og Strandgd.

Utdrag frå sumarruta 1908.

Reisen med lokalbåten ga også anledning til sosialt samvær for bygdefolket. Den ene sidelugaren fremme på 2. klasse på **"Solstrand"** ble kalt "samningastøvo" på folkemunne.

Iflg. folketellingen for 1910 hadde båten et mannskap på 13 personer. Kaptein var Lars Røsseland, Kvam (62 år), bosatt i Bergen. Ingen styrmenn, men bl.a. båtsmann, 3 matroser, 1 lettmatros. Også restauratrise (trise), tjenestepike og post-ekspeditør var med i mannskapsoversikten.

Thomas Nilsson Høysæter (1833-1922) sammen med sin første kone og mor til alle etterkommerne, **Magdela Johannesdtr. Eikedal** (1836-1904). Hun var oldebarn til Peder Eikedal, den første som ryddet seg gård i Eikedal. Han var også en berømt jeger. Bildet er tatt i tunet på Sandal, med hjørnet av stabburet til høyre. Bordet mellom dem står fremdeles i stuen på Sandal.

Hun var datter av Johannes Knutsson Eikedal, som omkom på Kvamskogen i 1849, kfr. s. 16, historien om "Brakestauren i Vardahola".

Thomas var født på husmansplasset Tøena på fjellet ovenfor Høysæter, ca. 700 moh., kfr. bilde s. 131.

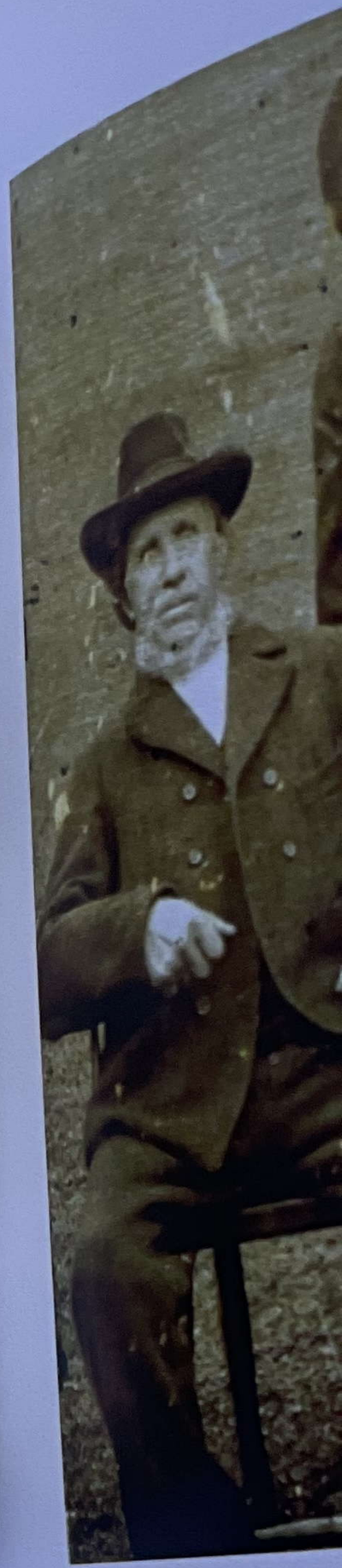

sonen Lars hadde
Rangela Johannes
(Rangela hadde to
avsnitt og Kari M

Legg merke til de
fortalt at då ho s
reiste ikkje til d
resten av livet.

Då Thomas dø
Baldersheim i
mange år ho
enkemann ,be
mannen. Vas
huset at dei
lungebetenn

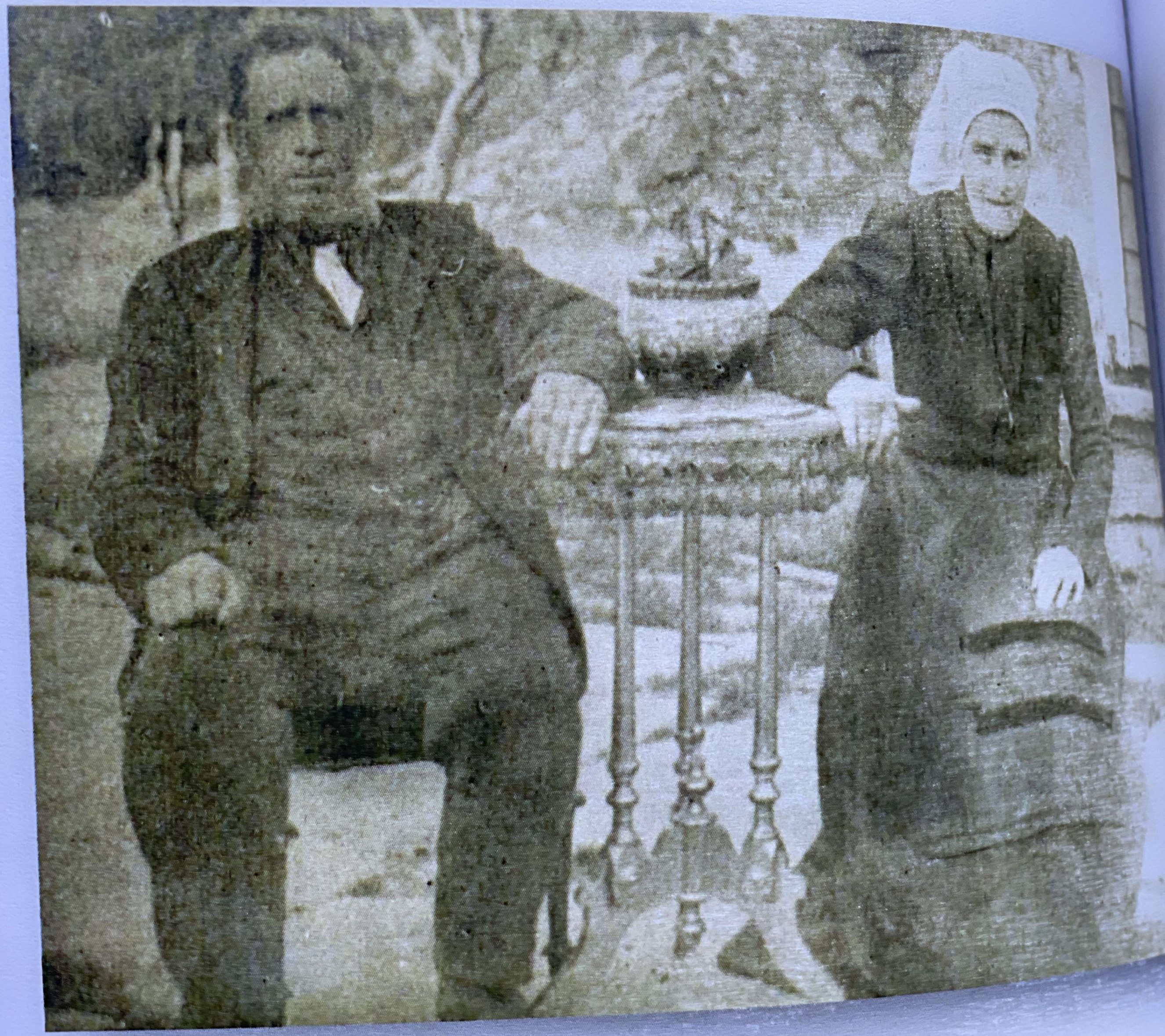

Enkemann på frierferd.

Svigerfar til Tea, Thomas ble enkemann i 1904, 72 år gammel. Her sammen med sin nye partner, Ragnhild (Rangela) Jonsdatter Dalland (1849 – 1930) fra Vinnes i Fusa.

Bildet er utlånt av Olav Solvang, fra Baldersheim, som er litt i slekt med Rangela: Han forteller hvordan det gikk til da Thomas fikk seg en ny kone til Sandal allerede i 1905.

"Etter at Thomas ble enkemann, kom han en dag roende fra Sandal til Svinastein (i dag Solvang) på Baldersheim og fridde til gamle Madlo (Magdele Johannesdtr. Boga (1827-1924). Dette likte ikkje familien så dei jaga den gamle mannen ned att i båten.

Bonden på garden, Hans Svinastein (f. Jonsson Dalland) og sonen Lars hadde blitt nokså rasande. Thomas rodde då ut til Vinnes og "henta" Rangela Johannesdtr. med seg til Sandal, og ho blei glad for å få seg en ein heim. (Rangela hadde to søsken på Svinastein (Solvang), Hans på bnr. 3, referert til i forrige avsnitt og Kari Malene Jonsdtr. Dalland (1846-1932) på bnr. 2.

Legg merke til den eine armen til Rangela, ho greidde ikkje å retta den ut. Det er blitt fortalt at då ho som smågjente var ute og akte i snøen, fekk ho armen ut av ledd. Ein reiste ikkje til doktoren på den tida, så Rangela blei gåande med denne "låke" armen resten av livet.

Då Thomas døydde i 1921, blei Rangela "jaga" fra Sandal. Ho flytta då ut til Baldersheim i huset til Marta og Halvard Tveit (besteforeldra til "Manken"). Kor mange år ho var der er eg usikker på. Men då Anders i Lio (Vasslio) på Sævareid blei enkemann ,beordra Strandvik kommune henne å vera hushjelp hjå denne gamle mannen. Vasslio var ein kommunal bolig, men det var så kaldt i dette gamle trekkfulle huset at dei som budde der leid vondt. Det var ikkje så rart at Rangela døydde av lungebetennelse omkring 1928." sitat slutt.

sonen Lars hadde blitt nokså rasande. Thomas rodde då u
Rangela Johannesdtr. med seg til Sandal, og ho blei glad f

Takheller på "**Tøena",** husmannsplassen ovenfor Høysæter grenden, der oldefaren vår, Thomas N. Høysæter på Sandal ble født i 1833. Faren hans igjen, tippoldefar Nils Tomassen Høysæter var husmann her fra 1825 til 1848. I bakgrunnen på bildet skimtes Høysætertjernet.

Rester av grunnmure på husmannsplassen "Tøena".

Det var bestefar til ovennevnte Thomas N. Høysæter, dvs. Tomas Johannesson Haug Høysæter (1752-1836) som først satte seg til her oppe på Tøena, ca. 1790. Han blir da vår 2 x tippoldefar.

Tøena" på Høysæter.

Høysæter grenden, der oldefaren
. Faren hans igjen, tippoldefar
til 1848. I bakgrunnen på

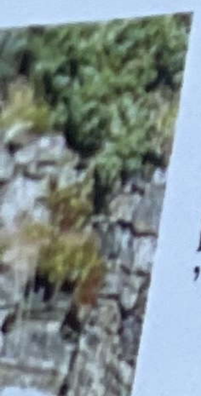

Rester av grunnmur
på husmannsplassen
"Tøena".

Det var bestefar til
ovennevnte Thomas
N. Høysæter, dvs.
Tomas Johannesson
Haug Høysæter
(1752-1836) som flyttet
satte seg til her oppe
på Tøena, ca. 1790.
Han blir da vår 2x
tippoldefar.

Husmannsplassen "Slåtto" på Høysæter

Foto av "Slåtto" i 1962.

På sine "gamle dager", som det står i bygdeboken, flyttet tippoldefar Nils Tomassen Høysæter fra Tøena og heim i Høysæterslåtta i 1848 og tok til å rydde og bygge seg en ny plass her, "Slåtto". Han døde i 1877. Men da var for lengst kårmann, for i folketellingen av 1865 var det sønnen, vår oldefar Thomas N. som bygslet her. Han drev så plassen frem til 1884, da han flyttet til Sævareid med familien sin og kjøpte gården Sandal. Alle barna til oldefar Thomas N., er født her på "Slåtto" på Høysæter.

Bror til oldefar Tomas, dvs. Anders Nilsson Høysæter (1837 -1910) bygslet så "Slåtto". De to sønnene hans, Jan Andersson Høysæter f. 1875 og Knut Andreas Høysæter (1879-1954) delte senere eiendommen mellom seg, som så fikk benevnelsene henholdsvis bnr. 10 og bnr. 27 og 29. På dette bildet fra 1962 (Widerøe) ligger bnr. 27 og 29 til venstre (gul driftsbygning) og b.nr. 10 til høyre.